

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Mezinárodní humanitární a sociální práce

Radka Valová

*Motivace českých dobrovolníků pro zapojení do
humanitární činnosti na balkánské trase evropské
migrační krize*

Diplomová práce

vedoucí práce: Mgr. Pavlína Valouchová, Ph.D.

2016

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

Děkuji Mgr. Pavlíně Valochové, Ph.D. za vedení diplomové práce. Mé poděkování patří také všem dobrovolníkům za odhodlání mírnit dopady humanitární krize v souvislosti se současnou zvýšenou migrací do Evropy a také respondentům tohoto výzkumu za ochotu a otevřenost při poskytování rozhovorů. Special thanks goes also to Seth P. Thomas for long term universal support during processing and writing this thesis.

Obsah

Úvod	1
TEORETICKÁ ČÁST	3
1 Motivace	3
1.1 Definice motivace	3
1.2 Motivy a další pojmy	4
1.3 Motivace jako proces	7
1.4 Zdroje motivace	8
2 Dobrovolnictví	12
2.1 Vymezení dobrovolnictví	12
2.2 Dobrovolnictví v ČR	14
2.3 Motivy dobrovolné činnosti	16
3 Humanitární pomoc	23
3.1 Humanitární pracovník	24
3.2 Oblasti zasažené krizí	25
3.3 Motivace humanitárních pracovníků	26
METODOLOGICKÁ ČÁST	29
4.1 Kvalitativní výzkumná strategie a její aspekty	29
4.2 Cíle práce	30
4.3 Metody, techniky a průběh sběru dat	31
4.4 Výběr vzorku	33
4.5 Zpracování dat	35
4.6 Etické aspekty výzkumu	36
4.7 Možná omezení výzkumu	36
ANALYTICKÁ ČÁST	38
5.1 Zasazení do kontextu	38
5.1.1 Společensko-politická situace v ČR	38
5.1.2 Mediální obraz migrační krize v ČR	40
6.2 Motivace dobrovolníků	42
6.2.1 Dobrovolníci chtějí (DVO1)	43
6.2.2 Dobrovolníci cítí (DVO2)	48
6.2.3 Hodnoty a ideály (DVO2)	51
6.2.4 Motivy odvozené (DVO3)	53
Závěr	60
Seznam použité literatury	62
Přílohy	68

Úvod

V roce 2011 se zvýšil počet migrantů mířících do Evropy přes Středozemní moře natolik, že Evropská unie začala hledat vhodné řešení tohoto problému. Na Středozemním moři proto začala hlídkovat agentura na ochranu evropských hranic – Frontex. Od roku 2011 počet migrantů kontinuálně roste a to především v důsledku Arabského jara, které přispělo k destabilizaci řady zemí Blízkého východu. Situace se postupně horšila také v souvislosti s vypuknutím války v Sýrii, v roce 2013 pak navíc dochází ke zhoršení bezpečnostní situace v Lybii.

K první tragické události, která je spojována s počátkem evropské migrační krize, a sice potopení lodi převážející migranty z Afriky do Evropy, došlo 13. dubna 2015. Toho dne ve vodách Středozemního moře zemřelo přibližně 400 lidí, dalších asi 800 obětí přibylo v několika následujících dnech. Ve druhém čtvrtletí roku 2015 se začaly počty migrantů mířících do Evropy ještě více zvyšovat a to především kvůli zintenzivnění provozu na takzvané balkánské trase¹. V létě 2015 počty migrantů dosáhly takových čísel, že začaly představovat administrativní problém v cílových zemích, logistický problém v zemích na migrační trase (z důvodů nedostatečné kapacity přepravních prostředků) a nakonec začaly být považovány také za potenciální bezpečnostní riziko. Neschopnost států Evropské Unie dohodnout se na společném řešení způsobila politickou krizi. Některé země EU v té chvíli začaly zpřísnovat nebo obnovovat pohraniční kontroly na vnitřních hranicích mezi státy Schengenského prostoru a zavádět další administrativní či legislativní změny. Tyto jednostranné kroky způsobily ještě větší zmatek na migrační trase, který vyústil v humanitární krizi. Doposud nejvážnější situace panovala na podzim 2015, kdy byl počet běženců přicházejících po balkánské migrační trase nejvyšší a kdy vrcholila politická krize.

Události byly po celou dobu silně medializovány a humanitární krize začala být spontánně řešena dobrovolnou pomocí ze strany jednotlivců nebo drobných místních či nově vzniklých neziskových organizací. K tomuto jevu dochází především ve státech balkánské trasy s nedostatečnou oficiální státní odezvou na humanitární potřeby migrantů. Do řad dobrovolníků se na podzim 2015 začínají v hojných počtech zapojovat i na organizacích nezávislí čeští dobrovolníci. Nejprve do Maďarska a později také do Srbska, Chorvatska a

---

¹ Balkánská trasa vede z Turecka přes Egejské moře do Řecka a dále pak přes Makedonii a Srbsko do států Evropské Unie. Cílovou zemí většiny migrantů je Německo, případně další státy západní a severní Evropy.

Řecka vyjelo podle informací Pomáháme lidem na útěku (PLNU, 2016), spolku koordinujícímu pomoc dobrovolníků a dobrovolnic lidem na útěku, v období 6 měsíců mezi zářím 2015 a březnem 2016 na 2500 Čechů (2016, online text). Vzhledem k tomu, že (1) se evropská migrační krize statisticky České republiky téměř nedotkla, počet žadatelů o azyl ve zmíněném období stagnoval (ČvT, 2016, online) a počet migrantů procházejících přes české území se uvádí ve stovkách za měsíc (MVČR, 2015, online) a (2) počet českých dobrovolníků působících v krizových oblastech na balkánské trase v některých místech a obdobích výrazně převyšoval počty dobrovolníků z ostatních zemí včetně místních, jedná se o zajímavý jev, který upoutal nejen mou pozornost.

Jelikož se jedná o zapojení dobrovolníků do humanitární pomoci poskytované migrantům, spadá tento fenomén do oblastí zájmů oboru Mezinárodní humanitární a sociální práce. Můj dlouhodobý teoretický i aktivní zájem o dobrovolnictví a zároveň o motivy lidského jednání, spolu s mým profesionálním působením na Balkáně v době vypuknutí krize, vyústily v rozhodnutí, že se v této diplomové práci zaměřím právě na zapojení českých dobrovolníků do humanitární práce na balkánské trase a to z pohledu jejich motivace. Cílem je zjistit a popsat motivační zdroje dobrovolníků ve specifickém kontextu vykonávané činnosti. Zároveň věřím, že výsledky tohoto výzkumu mohou být přínosem pro organizace využívající či koordinující činnost dobrovolníků při humanitárních krizích doma i v zahraničí, tvůrce politik a programů zaměřených na dobrovolnictví i českou veřejnost, která se zdá být evropskou migrační krizí rozdělena na dva nesmiřitelné tábory.

Tato diplomová práce je empirická. Vzhledem k tomu, že se zaměřuje na to, jak jednotlivci a skupiny nahlízejí, chápou a interpretují svět, metodologie zvolena k jejímu vypracování je kvalitativní. Práce je rozdělena na tři základní části: (1) V teoretické části se budu zabývat procesem motivace včetně vysvětlení základních pojmů, shrnu teoretická východiska týkající se dobrovolnictví a humanitární práce a představím dosavadní výsledky bádání v oblasti motivace dobrovolníků a humanitárních pracovníků. (2) V metodologické části vysvětlím cíle práce, předložím výzkumné otázky a rozepíši se podrobněji o postupech a metodách zvolených k získání a zpracování výzkumných dat. (3) V empirické části budu prezentovat výsledky zjištěné na základě výzkumu a konfrontuji je se závěry jiných studií uvedených v teoretické části. Závěrem pak shrnu a zhodnotím poznatky získané v průběhu zpracování diplomové práce.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Motivace

S ohledem na cíle výzkumu považuji za důležité definovat motivaci a související pojmy nejprve obecně a teprve poté je zasadit do specifického kontextu souvisejícího se zkoumaným fenoménem. V této kapitole tedy objasním proces motivace a pojmy s ním související, v dalších částech teoretického oddílu se pak zaměřím na motivaci z perspektivy dobrovolné činnosti a na motivaci v kontextu humanitární pomoci v zahraničí.

1.1 Definice motivace

Motivací se zabývá mnoho společenských vědních oborů a v rámci každého z nich existuje řada vymezení. Původ slova motivace je odvozen z latinského slovesa *movere*, což v překladu znamená „hýbat“ či „pohybovat“ a používá se také pro všechny podněty, které vedou k určitému chování. Homola (1977) pojem dále upřesňuje a vztahuje ho na vnitřní aktivaci, konkrétně na vzbuzování aktivity organismu a současně i na regulaci jeho chování a zaměřování určitým směrem. Další autoři z oblasti psychologie také chápou motivaci jako „*intrapsychický proces zvýšení nebo poklesu aktivity, mobilizace sil, energizace organismu*“ (Hartl, 2009, s. 110). Podle Balcara (1991, s. 112) motivace označuje „*hypotetické hybné síly v duševním životě, které vzbuzují zvláště zaměřenou činnost jedince – snažení, tj. tíhnutí člověka k činům určité intenzity, obsahu a cíle.*“ Nakonečný (1996, s. 27) pojímá motivaci jako proces „*iniciováný výchozím motivačním stavem, v jehož obsahu se odráží nějaký deficit ve fyzickém či sociálním bytí jedince, a směřující k odstranění tohoto deficitu, které je prožíváno jako určitý druh uspokojení*“. Sociologickou perspektivu shrnuje Velký sociologický slovník (1996, s. 651) definující motivaci jako „*psychický stav vyvolávající činnost, chování či jednání zaměřující se určitým směrem.*“ Kromě zmíněného může motivace označovat také další odvozené procesy, například manažerskou funkci aktivního ovlivňování výkonu pracovníků (Tureckiová, 2004).

Všechny definice shodně poukazují na to, že se jedná o **vnitřní sílu**, která vyjadřuje touhu a vůli člověka vyvinout určité úsilí vedoucí k dosažení subjektivně významného cíle. Motivace je **vztažena k chování**, respektive jeho projevům, které se nazývají motivované jednání. Významným rysem motivace je podle Bedrnové, Nového a kol. (2002) její současné působení ve třech dimenzích: (1) orientace (směr, kterým působí), (2) intenzita (vynaložené

úsilí a množství energie) a (3) persistence (míra schopnosti jedince překonávat nejrůznější vnitřní a vnější překážky, které brání v uskutečňování motivované činnosti). Tyto roviny poukazují na to, že je motivace **dynamický proces**, který se působením různých vlivů proměňuje v čase.

Pro potřeby této práce budeme chápat motivaci jako **dynamický vnitřní proces podněcující jednotlivce k určitému chování, jednání nebo činnosti**.

1.2 Motivy a další pojmy

1.2.1 Motivy

Motivace vyjadřuje určitý psychologický proces, zatímco motiv je důvodem či příčinou tohoto procesu. Zjednodušeně je motiv popisován jako pohnutka k jednání (Bělohávek, 1996). Motivy mají dle Bělohávka (1996) dvě základní složky: (1) řídicí (lidé se rozhodují pro určitý cíl a volí způsob, jak jej dosáhnout) a (2) energizující (dodávající sílu a regulující intenzitu jednání). Dosažením cíle obvykle motiv pomíjí, existují však i takové, které působí dlouhodobě a nejsou vázány na konkrétní cíle. Člověk může být v jednu chvíli ovlivňován velkým množstvím motivů. Tyto motivy mohou (1) být na sobě nezávislé (2) působit stejným nebo podobným směrem, čímž se jejich účinek zesiluje nebo (3) být orientovány protichůdně a tím se vzájemně oslabovat, případně v konečném důsledku vést až k nedosažení cíle (Nakonečný, 1997). Nejdůležitější faktory ovlivňující sílu motivu v konkrétním okamžiku jsou: (1) aktuální vnitřní stav člověka, (2) přítomnost a povaha pobídky (pozitivní i negativní) a (3) individuální dispozice jednotlivce (Říčan, 2005). Výsledné jednání člověka je zpravidla závislé na působení celé řady motivů různých směrů, sil a stálosti.

Výstižnou charakteristiku motivů podává Hilgard (1962, dle Nakonečný, 1997): (1) působení stejných motivů se v různých kulturách projevuje různými způsoby chování, stejně tak i v rámci jedné kultury mohou být projevy jednoho motivu jednotlivých osob odlišné; (2) ve stejném chování mohou být obsaženy různé motivy; (3) motivy se mohou projevovat i ve skryté formě; (4) každý jednotlivý akt může být projevem i několika motivů najednou. Podobně nahlíží na motivy také Schein (1969), podle něj každý člověk disponuje různorodými motivy, které jsou hierarchicky uspořádány podle osobních priorit. Tato hierarchie se však v čase a okolnostech proměňuje.

Motivy lze třídit různými způsoby, níže je uveden základní přehled kategorií jejich členění:

(1) Primární (vrozené) a sekundární (získané)

Mezi primární motivy se řadí ty, jež jsou založeny na fyziologických dějích v organismu nebo takové, které jsou pro člověka společné s vyššími živočichy. Typicky mezi ně patří instinkty a pudy (Homola, 1977). Říčan (2005) dále rozděluje primární motivy na pozitivní či negativní. Pozitivní motivy jsou ty, k jejichž dosažení je nutno získat uspokojující objekt (např. jídlo). Naopak negativní motivy znamenají únik nežádoucímu objektu či stavu (např. zajištění bezpečí, zbavení se bolesti). Všechny ostatní motivy získané v průběhu života jsou považovány za naučené a řadí se k motivům sekundárním (např. potřeba určitého druhu jídla) (Homola, 1977). Cakirpaloglu (2012) používá totožnou klasifikaci, avšak motivy označuje jako vrozené a získané. Vrozené se zakládají na biologických a fyziologických potřebách, determinovaných dědičností a genetickou výbavou. Získané motivy jsou tendence vytvořené v průběhu života kontaktem s dalšími lidmi a kulturou společnosti.

(2) Vědomé a nevědomé

Motiv je spojený s touhou dosáhnout určitého cíle. Vědomé motivy jsou zaměřeny ke konkrétnímu cíli, člověk zná svůj motiv a ví, jak a proč jedná (Homola, 1977). Jedinec si však ne vždy uvědomuje skutečnou příčinu svého jednání. *„Do prostoru vědomí vstupuje pouze 20% - 10% komponent motivace, patrně ve chvílích, kdy jednání narazí na překážku, nebo kdy prožitek či obsah vědomí jsou bolestné, nepochopitelné nebo vyžadující zaujetí stanoviska.“* (Smékal, 2002, s. 234) Nevědomý motiv je ten, který si člověk nespojuje s konkrétním jednáním, nebo si ho uvědomuje ve zkomolené formě (Nakonečný, 1997). Vědomá a nevědomá motivace nepůsobí proti sobě, jedná se o plynulé přecházení (Homola, 1977), jehož základním předpokladem je vliv upevněných návyků na chování (Homola, 1969).

(3) Vnitřní a vnější

Za vnitřní motivy jsou považovány ty vycházející z nitra člověka, jedincem uvnitř vytvořené. Jsou založeny na vrozených potřebách sebedeterminace, sklonech člověka být uznáván jako kompetentní při rozhodování o svém jednání (Nakonečný, 2005). Všechno to, co se děje v okolí a ovlivňuje motivaci člověka, jsou motivy vnější a dají se dále rozlišit na pozitivní a negativní: pozitivní vyvolávají chování směřující k nim a negativní vyvolávají chování směrem od nich (Hrabal, Man a Pavelková, 1989). Vnější motivy mohou mít bezprostřední a výrazný účinek, ale nemusejí nutně působit dlouhodobě (Tureckiová, 2004). Vnitřní motivy jsou pro jedince zpravidla významnější, neboť vychází z něj a nejsou mu vnucovány okolím.

Činnosti vykonávané na základě vnitřních motivů přinášejí uspokojení samy o sobě a obecně platí, že motivace na nich založená je silnější a účinnější (Armstrong, 2007).

(4) Biologické a sociální

Biologické motivy vychází z potřeb organismu. Sociální motivy mají původ v psychologických potřebách, které lze uspokojit pouze v kontextu sociální interakce.

V podobném smyslu jako pojem motiv se užívá i řada jiných termínů, které mohou být někdy chápány jako synonymní, jindy jako různé druhy motivů. Jedná se např. o potřeby, žádosti, tense, incentive, účely, cíle, ideály aj. (Homola, 1969). Pro účely této práce bude **pojem motiv nadřazený všem ostatním** termínům a bude vnímán jako **jakýkoliv podnět k cílenému jednání** bez ohledu na to, jak byl vyvolán. Cílem aktivity pro nás tak bude dosažení situace, kdy jsou uspokojeny právě působící motivy.

1.2.2 Další pojmy

Potřeba je v kontextu motivace velmi často užívaným pojmem, přestože mezi akademiky nepanuje shoda v jeho výkladu. Motiv a potřeba jsou jako klíčové pojmy motivace vzájemně komplementární, avšak rozdíl mezi nimi spočívá v tom, že *„motiv je tendence k určitému cíli, zatímco potřeba je vnitřní stav přebytku nebo nedostatku něčeho v organismu.“* (Cakirpaloglu, 2012, s. 180) Potřeby vyjadřují požadavky člověka, co a kolik čeho nezbytně potřebuje, aby mohl přiměřeně existovat. Hlavním znakem potřeby je nedostatek nebo přesytení. Zatímco motiv v sobě zahrnuje jak potřebu, tak i chování směřující k cíli, jenž potřebu uspokojí, Nakonečný (1996) konstatuje, že potřeba vyjadřuje pouze vztah k cílovému objektu. Za funkci motivace pak lze považovat uspokojování potřeb. Termínem potřeba je opatřena široká škála psychologických stavů a lze je třídit podle různých hledisek, například: původu, naléhavosti, či předmětů, k nimž se vztahuje (Mrkvička, 1971, s. 73). Psychologie nejčastěji třídí potřeby na (1) biogenní (fyziologické), které jsou vrozené a pudově zajištěné, a (2) psychogenní (sociogenní, psychologické), vycházející z životního standardu, který se odvíjí od společenské kultury (Nakonečný, 1997). Potřeby jsou aktivovány vnějšími i vnitřními podněty a chování jedince v daném okamžiku určuje potřeba s nejvyšší prioritou, přičemž její dominance vychází z aktuální hierarchie. Nejznámější klasifikací potřeb, či spíše jejich uspořádáním, je Maslowova hierarchie potřeb², podle které je člověk neustále ve stavu

---

² Maslow rozlišuje pět úrovní od nejnižší po nejvyšší:

(1) fyziologické potřeby (hlad, žízeň, sex),

(2) potřeba bezpečí (jistota, spolehlivost, pořádek, normy, osvobození od strachu, ochrana)

(3) potřeba souměřitosti (potřeba někam patřit, potřeba lásky)

neuspokojení, neboť dojde-li k uspokojení potřeb nižších (silnějších), vždy se vynoří některá z potřeb vyšších (slabších).

Motiv bývá často zaměňován za **stimul**. Jako stimul je označován libovolný podnět vyvolávající změny v motivaci člověka (Bedrnová, Nový, 2002). Existuje množství forem a podob stimulů, přičemž jejich společnou charakteristikou je snaha ovlivnit činnost druhého člověka vnějšími zásahy (Blažek, 2014). Stejný stimul může vyvolat různé jednání. Zda daný stimul na člověka zapůsobí a jakou reakci v jeho chování vyvolá, závisí na vnitřním uspořádání každého jednotlivce (Bedrnová, Nový, 2002). Stimul může mít povahu endogenní (impuls) nebo exogenní (incentiv), přičemž *„impulsem či incentivem může být v podstatě cokoliv, ale právě jen může, tj. nemusí, to, co bude skutečně vystupovat jako impuls nebo incentiv, záleží především na motivační struktuře konkrétního člověka.“* (tamtéž, s. 243). **Stimulace** je pak proces působení stimulů na psychiku jednotlivce, v jehož důsledku dochází k určitým změnám v jeho činnosti, potažmo motivaci (tamtéž).

Rozdíl existuje také mezi motivací a **motivováním**. Motivace je vnitřním procesem, zatímco motivování představuje určitý druh vnější stimulace, která má vyvolat změny v motivačním procesu. Motivujícím stimulem je vždy takový podnět, který působí na již existující motivy (Nakonečný, 1995).

1.3 Motivace jako proces

Jak je patrné z uvedených definic, autoři vnímající motivaci jako proces, staví na počátek tohoto procesu nějakou potřebu (případně stimul vytvářející pocit potřeby) a na jeho konec cíl. Cíl je chápán jako obraz budoucího stavu, ke kterému jedinec směřuje nebo kterému se snaží vyhnout (Výrost, Slaměník, 2008). Pro cíle je příznačné, že dodávají orientaci a řídí chování, ovlivňují také průběh emočních a kognitivních procesů a to i v případě, že právě neprobíhá činnost směřující k dosažení cíle (Blatný a kol., 2010). Vztah motivu k cíli se projevuje ve vědomí jako smysl (Výrost, Slaměník, 2008).

Pravděpodobně nejznámější model procesu motivace vytvořil německý psycholog Heinz Heckhausen (1926-1988), a nazývá se Heckhausenův Rubikon - model čtyř fází jednání (Blatný a kol., 2010 a Nakonečný, 1997): (1) Proces motivace začíná fází **motivační**, ve které vzniká potřeba, tu si začíná člověk uvědomovat a jsou zvažovány možné cíle jednání

---

(4) potřeba uznání (dosažení úspěchu, prestiž, ocenění, úcta)

(5) potřeba seberealizace (sebeuskutečnění, životního naplnění, potřeby růstu, zdokonalování, sebeaktualizace, zahrnuje touhu po vědění, porozumění, estetické a duchovní potřeby)

spolu s pozitivními a negativními důsledky. Na konci fáze stojí formulace cíle. (2) V **preakční** fázi se k cíli objevují také způsoby, jak jej dosáhnout. (3) Jakmile dojde k iniciaci záměrů, nastává **akční** fáze, čili konkrétní činnosti nebo chování, jež člověk vykoná, aby uspokojil danou potřebu. (4) Dokončení akce a dosažení cíle ústí v **postakční** fázi, v rámci které dochází k dvojímu hodnocení - míry dosažení cíle a vhodnosti zvolené strategie jeho dosažení. Závěrečná fáze pak plynule přechází opět do fáze motivační.

Tureckiová (2004) a Armstrong (2007) zdůrazňují, že proces motivace má cyklický charakter. Říčan (2007) k jeho popisu používá tzv. homeostatické modely. Model nedostatku vychází z představy, že pocit prázdnoty iniciuje snahu dosáhnout naplnění. Druhý model, model vybití, předpokládá, že k uspokojení dochází tehdy, když ze sebe člověk něco vydá. V obou případech dochází na konci cyklu k homeostatickému vyrovnání.

Při analýze motivace je velice důležité vnímat celé motivační pole konkrétního jednotlivce. Motivační pole se stává ze tří složek, jež se neustále mění, čímž ovlivňují celý proces (Plamínek, 2010): (1) **Motivační založení** je základem motivačního pole vycházející z osobnosti člověka. Jedná se o charakteristiky a vlastnosti s vysokou pravděpodobností geneticky předurčené a v průběhu života se jen málokdy mění. Projevuje se zřídka, zpravidla v případě nových situací, na které se dosud člověk naučil reagovat (např. při stresu či extrémní zátěži). (2) **Motivační poloha** souvisí s trvaleji platnými podmínkami života jedince. Toto naučené chování si člověk osvojil v reakci na obvyklé podněty. *“Motivační poloha reaguje na vnější prostředí. Je proměnlivější v čase a přístupnější vědomému zpracování a sebepoznání. Nejde o charakteristiku osobnosti, ale o důsledek vnějších podmínek (životního prostředí) určitého člověka.”* (tamtéž, s. 89) (3) **Motivační naladění** je nejširší a viditelně proměnlivá složka, tzv. motivační počasí. Jedná se o okamžitou reakci člověka na průběžné podněty, přičemž každá změna situace původní naladění ruší a mění v odlišný okamžitý stav.

1.4 Zdroje motivace

V souvislosti s výzkumnou částí diplomové práce nám kapitoly zabývající se motivací ukazují, že musíme vycházet z předpokladu, že motivy vedoucí ke stejnému chování mohou být u dobrovolníků odlišné, různě kombinované a navíc se proměňovat v čase v závislosti na změně v okolním prostředí i vnitřním naladění. Pro lepší orientaci v tom, odkud motivy pochází, nám pomůže vhléd do zdrojů motivace.

Zdrojem motivace jsou „skutečnosti, které zakládají dynamické tendence i zaměření lidské činnosti a které významným způsobem ovlivňují přetrvávání těchto tendencí.“ (Bedrnová, Nový, 2002, s. 244). Mezi ty základní patří (tamtéž) potřeby, návyky, zájmy, hodnoty a hodnotové orientace, ideály. Výrost, Slaměník (2008) užívají k označení pojem motivační dispozice a řadí k nim potřeby, zájmy, hodnotové orientace a postoje. Nakonečný (1997) zdroje motivace dělí mimo jiné na vnější a vnitřní, přičemž vnější jsou například odměny, tresty, příkazy, prosby, přání a očekávání druhých, nabídky, pobídky či vzory. Vnitřní zdroje jsou pak potřeby (nižší, vyšší), zájmy, emoce, pocit povinnosti, návyky, postoje a hodnoty, a životní plány, cíle a ideály (tamtéž). Pro účely této práce jsem zvolila rozdělení na potřeby, návyky, zájmy, hodnoty a ideály, na kterém se různí autoři víceméně shodují a ze kterého vycházejí mnohé další výzkumy motivace.

(1) Potřeby

Potřebou je rozuměn prožívaný nedostatek něčeho, co je pro daného jedince subjektivně významné. Tento nedostatek nemusí být vždy zcela uvědomovaný, v souvislosti s motivací je rozhodující, že vyvolává tendence k jeho odstranění a tím naplnění potřeby (Nakonečný 1997). Potřeby jsou nejčastěji členěny na primární (nazývané také fyziologické, biologické, základní), které jsou spojeny s funkcemi a činnostmi těla a závisí na nich přežití člověka jako organismu, a sekundární (nazývané také společenské, sociální, druhotné), které se odvozují od těch primárních a jejichž existence je spjata s člověkem jako sociální bytostí (Bedrnová, Nový, 2002). Pocitově se potřeba projevuje jako vnitřní stav charakteristický nepříjemným napětím, vyvolávajícím tendence k odstranění tohoto napětí (Výrost, Slaměník, 2008). Uspokojením potřeby vzniká prostor pro potřebu novou.

(2) Návyky

Jako návyk je označován ustálený, opakovaný a zautomatizovaný způsob jednání člověka v určité situaci, tedy naučený vzorec chování (Bedrnová, Nový, 2002). V rovině prožívání se projevuje jako vnitřní tlak či pohnutka učinit něco konkrétního v určité povědomé situaci. Návyky jsou často výsledkem výchovy a života v určité společnosti, ale mohou být také vědomě utvářeny jedincem (Nakonečný, 1997).

(3) Zájmy

Zájem je definován jako „odvozená potřeba, která je uspokojována prováděním určité (zájmové) činnosti. (...) Zájmů existuje tolik, kolik je činností, které mohou člověka těšit.“ (Říčan, 1975, s. 195) Zájem se projevuje trvalejší preferencí určité aktivity a jejím

opakovaným vykonáváním. Předmět zájmu může být různý, zpravidla se však vyskytují následující skupiny zájmů (Bedrnová, Nový, 2002): umělecké (hudební, literární, výtvarné, estetické ad.), jazykové, sociální (zájem o druhé lidi, interakce s nimi), vědecké a poznávací, obchodně ekonomické (organizování), zájmy o přírodu, sportovní atd. Za charakteristické jsou u zájmu považovány tři prvky: mobilizace pozornosti, citový vztah a snahové poznávání. Mezi zájmem a potřebou však podle Výrosta, Slaměníka (2008) není ostrá hranice, zájem je sice vědomě aktivnější a zřetelněji vázaný na konkrétní předmět, avšak navazuje na potřebu v tom smyslu, že člověk má předně zájem o předmět, který je pro něj potřebný.

(4) Hodnoty

Hlubší význam mezi motivačními zdroji mají hodnoty. Jako podstatný rozdíl mezi zájmy a hodnotami uvádějí Bedrnová a Nový (2002), že hodnoty mají normativní charakter. Hodnoty se týkají vnitřního světa jednotlivce a vyjadřují jeho prožívaný vztah k předmětům, jevům, zážitkům či lidem. Hodnotou může být v podstatě cokoliv, společným jmenovatelem je však význam a důležitost, kterou pro jedince konkrétní hodnota vyjadřuje. Tento význam je však subjektivní, nezávislý na objektivním významu věcí. V každé společnosti existují nějaké obecné hodnoty (například rodina, zdraví, láska, svoboda, upřímnost, peníze apod.) (tamtéž). Hierarchie hodnot souvisí s osobností, každý člověk si vytváří svůj hodnotový systém a v jeho rámci pak určuje, co je pro něj zásadní a co podružné. V psychologii je možno o hodnotách uvažovat přinejmenším ve trojím nebo čtverém pohledu (Smékal, 2002): Hodnoty jako obecné cíle, respektive jako smysl, kterou objekt či událost pro osobnost má (štěstí, zdraví, mír, rodina); hodnoty jako prostředky, jejichž využíváním dosahujeme něčeho pro sebe významného (vzdělání, postavení v zaměstnání, poctivé jednání); hodnoty jako důvody k tomu usilovat o nějaký objekt nebo se mu vyhýbat (požitek z kouření nebo odmítání cigarety, kniha jako zdroj zábavy nebo vzdělání); hodnoty jako kritéria, na jejichž základě posuzujeme různé předměty a události našeho života. Je pravděpodobné, že člověk bude více motivován k činnostem, které jsou v souladu s jeho hodnotovým systémem. Pokud je způsob života v harmonii s nastaveným hodnotovým systémem, přináší činnosti v jeho rámci vykonávané jedinci spokojenost.

(5) Ideály

Ideály jsou chápány jako konkrétní vize nebo představy něčeho, co člověk subjektivně považuje za žádoucí, co pozitivně hodnotí nebo co je pro něj významným cílem snažení (Bedrnová, Nový, 2002). Mohou znamenat typ osobního profilu, podobu životních cílů či

životního stylu, ale mohou být i představou ideálního společenského uspořádání. Je to model, vzor, který člověku slouží jako vodítko pro jeho jednání. Ideály vznikají zejména působením sociální faktorů při vývoji osobnosti, velký vliv na jejich podobu má rodina a autority (tamtéž).

2 Dobrovolnictví

Hodnota dobrovolnictví se v různých dobách a oblastech proměňovala, někdy bylo dobrovolnictví zcela na okraji zájmu, jindy bylo naopak podporováno a vysoce ceněno za velký význam pro fungování a rozvoj společnosti. „Západní“ civilizace vidí jeho kořeny v židovsko-křesťanské morálce a zdá se, že v současné situaci charakteristické přechodem vyspělých demokratických společností z industriální do postindustriální fáze vývoje, význam dobrovolnictví znovu stoupá (Frič, Pospíšilová a kol., 2010). Navíc v dnešním globalizovaném světě dobrovolnictví překračuje hranice států a náboženských i sociálních skupin. O jeho vzrůstajícím významu pro rozvoj společnosti svědčí, mimo jiné, skutečnost, že podporu dobrovolnictví projevila na mezinárodní úrovni i Organizace spojených národů (OSN), která rezolucí Valného shromáždění OSN č. 52/17 ze dne 18. ledna 1998 vyhlásila rok 2001 Mezinárodním rokem dobrovolníků. Podobně Rada Evropské unie vyhlásila rok 2011 Evropským rokem dobrovolných činností, aby tak podpořila aktivní občanství s cílem vytvořit v EU situaci příznivou pro výkon dobrovolnictví, zkvalitnit jej a podporovat, stejně jako zvýšit povědomí o jeho důležitosti a hodnotě.

2.1 Vymezení dobrovolnictví

Podstata dobrovolnictví je vyjádřena v definici Všeobecné deklaraci o dobrovolnictví (2001), která říká, že *„dobrovolnictví je základním stavebním kamenem občanské společnosti. Oživuje nejvznešenější z lidských aspirací - touhu po míru, svobodě, příležitostech, bezpečí a spravedlnosti pro všechny.“* Dobrovolnictví je podle Deklarace (2001) jako jedna z forem občanské participace vnímáno jako projev aktivního občanství. Tato individuální nebo skupinová činnost umožňuje udržovat a posilovat komunitní hodnoty jako družnost, zájem o druhé a službu jiným lidem. Dobrovolnictví pomáhá jedincům uplatňovat jejich práva a převzít odpovědnost, poskytuje také prostor pro celoživotní učení, osobnostní růst a seberealizaci. Dobrovolnická činnost propojuje navzdory rozdílům a vytváří zdravé a udržitelné komunity s podmínkami vhodnými pro řešení společných problémů a výzev.

Současný stav akademického, ale i praktického vymezení dobrovolnictví není zcela uspokojivý a to zejména pro různorodost přístupů k dobrovolnictví a nesourodé způsoby jeho definování. *„V akademické obci neexistuje shoda na jediné přijímané definici dobrovolnictví.“* (Frič, Pospíšilová a kol. 2010, s. 9). Podobný názor projevují i Cnaan, Handy, Wadsworth (1996, s. 365), když tvrdí, že *„jedinou věcí, kterou můžeme o dobrovolnické komunitě s jistotou říct, je to, že nemůže být nikdy popsána jako jednoduše.“* Problematičnost vymezení

naznačuje i fakt, že dobrovolnictví je obsáhlý pojem zahrnující činnosti, které se realizují v širokém spektru oborů. S dobrovolníky se setkáváme od kulturních a sportovních odvětví, přes oblasti životního prostředí, genderu, lidských práv, až po politické organizace či zdravotní a sociální zařízení (Frič, Pospíšilová a kol., 2010, s.10).

Analýzou odborné literatury zabývající se pojmem dobrovolnictví však Cnaan, Handy, Wadsworth (1996) odhalili jeho čtyři základní dimenze: (1) **Svoboda rozhodnutí** - dobrovolnictví může být v závislosti na autorovi čistě svobodnou volbou, zdánlivě nevynutitelné (např. povinná školní praxe v dobrovolně zvoleném zařízení) a v extrémním případě povinné (např. veřejně prospěšné práce); (2) **Kompenzace** – finanční kompenzace dobrovolnictví se pohybuje od nulové, přes náhradu vynaložených nákladů (např. proplacení cestovného) až po částečné proplácení vykonané činnosti (např. proplacení minimální hodinové mzdy za vysoce odbornou činnost mnohem vyšší hodnoty); (3) **Organizovanost** – dobrovolnická činnost se v různých definicích pohybuje na škále organizovanosti od nahodilé pomoci jednotlivce jednotlivci (např. pomoc sousedovi s odhazováním sněhu), přes neformální skupinovou činnost (např. uklizení dětského hřiště skupinou matek), až po zapojení do struktur formálních organizací (neziskových, vládních, soukromých firem); (4) **Příjemce pomoci** – nejširší definice začínají na dobrovolné vzájemné výpomoci (např. svépomocné skupiny), zužují se pak na cizí příjemce ze stejného zázemí (např. etnického, náboženského, genderového) až po příjemce, které dobrovolník nezná a nemá s nimi nic společného.

Vzhledem ke zvolenému tématu bych pro účely této práce velice zjednodušeně a obecně dobrovolnictví definovala jako **svobodně zvolenou činnost, kterou jedinec vykonává ve prospěch druhých bez nároku na odměnu.**

2.1.1 Dobrovolník

Dobrovolník je člověk, který dobrovolně (nepovinně) bez nároku na finanční odměnu poskytuje svůj čas, energii, vědomosti a dovednosti do výkonu nějaké činnosti (práce) sloužící ve prospěch jiných lidí, komunity či společnosti. Role dobrovolníka je vymezena tak, že se na něj příjemce pomoci může v dohodnutém rámci spolehnout. Přestože je pro dobrovolnictví charakteristická jistá neformálnost a spontaneita, která by měla být zachována i přes profesionální přístup, je možné na dobrovolníky klást podobné nároky jako na placené zaměstnance (Tošner, Sozanská, 2002). Dobrovolnictví se věnuje čím dál více lidí zabírajících široké spektrum napříč společnostmi a budeme-li hledat společný rys, který by

vystihl typického dobrovolníka, nenajdeme jej. Přestože je dobrovolník definován absencí finanční kompenzace, nevykonává tuto činnost zcela bez odměny, dobrovolnictví totiž poskytuje dobrovolníkovi pocit smysluplnosti, je zdrojem nových zkušeností a dovedností a obohacím v mezilidských vztazích. (Tošner, Sozanská, 2002).

2.2 Dobrovolnictví v ČR

Počátky dobrovolnictví v dnešním pojetí v českých zemích můžeme sledovat spolu s nástupem raného kapitalismu, období prudkého rozmachu industrializace a tím souvisejících společenských změn přinášejících vzrůstající počet lidí žijících v nedůstojných podmínkách. Tato fáze se časově kryje s obdobím národního obrození. Dobrovolnictví má v ČR kořeny jednak v křesťanské morálce (na tradici křesťanské pomoci bližnímu dnes přímo navazuje např. Charita), za jeho průkopníky však mohou být považovány také volnočasové aktivity městské a venkovské inteligence, které kladly důraz zejména na zvyšování národního sebevědomí (např. nejrůznější vlastenecké spolky na podporu umění, vědy a vzdělání) (Krátká, Pernicová a kol. 2010). Ještě více se dobrovolnická činnost rozvíjela po vzniku samostatného Československa, plynulý vývoj však byl na dlouho narušen nejprve druhou světovou válkou a později vznikem socialistického státu.

Nástup totalitního režimu znamenal, že: *„činnost nezávislých organizací byla cílevědomě a systematicky redukována nebo zcela podřízena politickému vedení státu a komunistické strany a podléhala kontrole. (...) Kolektivní dobročinnost však byla promyšleně využita pro cíle nově budované socialistické společnosti.“* (tamtéž, s. 5) V tomto období nesvobody postupně dobrovolnická činnost získala nálepkou něčeho negativního. *„Stále více občanů se jí také zúčastňovalo dobrovolně jen zdánlivě, jejich bezplatná účast byla různými prostředky vynucována. I to přispělo k tomu, že dobrovolnictví získalo punc něčeho neautentického, vnucovaného, čemu je potřeba se pokud možno vyhnout. Tato příchut' zůstává v povědomí řady českých občanů dodnes.“* (tamtéž, s. 6)

Přestože bylo dobrovolnictví v ČR po čtyřicet let devalvováno politikou totalitního režimu, po revoluci se, jako skutečně svobodně zvolená dobrovolná činnost, začalo postupně opět stávat přirozenou součástí nově vznikající demokratické společnosti. Po zkušenosti s liberálně tržním hospodářstvím, individualismem a orientací na konzumní způsob života, se občané začali znovu zajímat o rozvoj tradičních humanistických hodnot, jejichž součástí je i přirozená lidská potřeba pomáhat ostatním a zajímat se o okolní svět. Mimo to k rozvoji

neziskového sektoru přispělo také hledání způsobů seberealizace, ve kterých by mohli využít svých dovedností a znalostí (tamtéž, s. 7).

K popsání toho, jakým způsobem se české dobrovolnictví po pádu socialismu vyvíjí, existují dvě hypotézy: „První z nich nám nabízí příběh prudkého zlomu a postupného budování nového vzorce dobrovolnictví na 'zelené louce'. Druhá hypotéza vidí vývoj spíše kontinuálně a staví na příběhu zachování tradičních dobrovolnických aktivit i jejich organizačního zázemí.“ (Frič, Pospíšilová a kol. 2010, s. 47). Ať tak či onak, vývoj po roce 1989 koresponduje s celoevropským komunitním modelem dobrovolnictví, kde je dobrovolná činnost motivována společnými zájmy, dobrovolníci se setkávají kolem určitého tématu, cílové skupiny nebo druhu činnosti a pojí je vzájemně přátelské vztahy (Sozanská, Tošner, 2002).

2.2.1 Formy dobrovolnictví

Dobrovolnictví má mnoho podob, více či méně rozšířených a viditelných. Každý člověk má potenciál poskytovat nezištně svůj čas a energii ve prospěch druhých, lišíme se od sebe pouze tím, v jaké míře a formě tak jako jednotlivci skutečně činíme. Řada autorů má kvůli obšírnosti pojmu dobrovolnictví tendence klasifikovat dobrovolnictví do forem. Rámcově lze pojem dobrovolnictví tak, jak se s ním pracuje v ČR, vymezit dvěma základními směry (Tošner, 2014): (1) Dobrovolná občanská výpomoc a (2) Dobrovolnictví jako projev občanské angažovanosti dále rozdělované na (a) dobrovolnou činnost vzájemně prospěšnou a (b) dobrovolnou činnost veřejně prospěšnou.

(1) Dobrovolná občanská výpomoc

Tento druh dobrovolnictví je odjakživa tradiční součástí společností. Právě on se rozvíjel v období totalitního režimu, kdy byla z důvodu absence funkčního trhu služeb většina občanů odkázána na systém vzájemných protislужeb (tamtéž). Od revoluce se tato forma postupně transformuje v tržní vztahy, ale je doposud běžná v rámci příbuzenských a sousedských vztahů. Podle Friče, Pospíšilové a kol. (2010, s. 59) v aktivitách neformálních dobrovolníků v ČR „jednoznačně dominují aktivity sousedské výpomoci (té se věnovalo 72% neformálních dobrovolníků).“ Dobrovolná občanská výpomoc nese znaky samozřejmosti a spontánnosti, proto je obtížné dobrovolníky identifikovat či počítat, neformální dobrovolnictví je tak hůře uchopitelné a často nebývá ani předmětem výzkumů. Hranice mezi občanskou výpomocí a vzájemně prospěšným dobrovolnictvím jsou však někdy neostré.

(2) Dobrovolnictví jako projev občanské angažovanosti

Tato forma bývá obvykle rozdělována na dobrovolnou činnost vzájemně a veřejně prospěšnou. Rozdíl spočívá v tom, do jaké míry je smyslem pomáhat si především navzájem (spolek zahrádkářů) a do jaké míry je činnost přínosná pro ostatní (centrum pro drogově závislé). U dobrovolnictví veřejně prospěšného je na prvním místě potřeba být užitečný druhým či společnosti a dobrovolník zpravidla není s příjemcem pomoci spojen rodinnými, přátelskými či jinými vazbami (Tošner a kol., 2003). Hranice mezi formami však nemusí být jasně zřetelná, v praxi se oba druhy prospěšnosti velmi často prolínají a doplňují. V obou případech se jedná o dobrovolnictví formální – zájemce se svou činností zapojuje do aktivit spolku, organizace, klubu, sdružení či zařízení. „*Formálnímu dobrovolnictví, tedy dobrovolnické činnosti pro dobrovolnou, neziskovou organizaci nebo prostřednictvím takové organizace, se v České republice věnuje 30% občanů od 15 let.*“ (Friče, Pospíšilová a kol., 2010, s. 60)

2.3 Motivy dobrovolné činnosti

Dobrovolná činnost, kterou se tato práce zabývá, je jedním z projevů prosociálního chování člověka. „*Prosociální chování se vyznačuje skutky a činy, vykonanými ve prospěch druhého bez očekávání odměny (materiální či finanční) nebo sociálního souhlasu. Toto chování má charakter nezištné pomoci, kdy není očekávaná odměna či opětování pomoci v budoucnosti. Obvykle jsou akty tohoto druhu chování vykonávány bez vyzvání, ale v některých případech můžeme být o pomoc požádáni nebo dokonce prošeni a žádáni.*“ (Výrost, Slaměník, 2008, s. 339).

Dodnes se odborníci neshodli na tom, zda se na prosociálním chování podílí vrozené determinanty, nebo zda je naučené a ovlivňuje jej výchova či společnost. Nejčastěji se jeho vysvětlení opírají o tři teoretická východiska (Nakonečný, 2009): (1) **teorii sociální výměny** (výměna informace, služby, náklonnosti v rámci sociální interakce na základě zvážení vynaloženého úsilí a předpokládaného zisku); (2) **normy sociálního chování** (sociálně očekávaná pravidla, u prosociálního chování předně sociální odpovědnost a reciprocita) a (3) **empatii** (schopnost vcítění se do druhého člověka). Ani jeden z uvedených principů beze zbytku nevyčerpává příčiny prosociálního chování, ty se často vzájemně doplňují či překrývají.

Literatuře, která se zabývá motivací dobrovolníků, dominují dva základní přístupy ke zkoumání tohoto jevu, z nichž každý má své charakteristické disciplinární ukotvení. Jedná se o přístup psychologický a přístup sociologický.

(1) Psychologický přístup

Psychologický přístup definuje dobrovolníka jako člověka, který má díky své vrozené empatii vůči jiným altruistickou (někdy též nazývanou emocionální) motivaci. Psychologický přístup přichází s konceptem prosociální osobnosti, která se vyznačuje specifickým souborem hodnot, vlastností a potřeb, které jedince k dobrovolnictví předurčují, respektive vnitřně motivují (Frič, Pospíšilová a kol., 2010).

Existence čistého altruismu je však často zpochybňována, dobrovolníci jsou sice dodavatelé dobrovolnické činnosti, ale také příjemci jejích benefitů. I dobrý pocit ze smysluplné práce ve prospěch druhých je určitý zisk, proto se vedle (a) **altruistické motivace** objevuje ještě (b) **ne zcela čistý altruismus**, charakterizovaný „hřejivým pocitem“ uspokojení z vlastního altruismu, čímž se altruismus mísí s egoismem (tamtéž). Altruismus se s egoistickými motivy kombinuje v různém poměru (Steen, 2006). V případě (c) **egoistického altruismu** dobrovolník přímo „očekává, že dobrovolnická práce ve prospěch jiných mu na oplátku přinese zisky, o které se zajímá.“ (Frič, Pospíšilová a kol. 2010, s. 84) Ona očekávaná odměna se může pohybovat na škále od symbolických a spirituálních až po materiální (Steen, 2006).

(2) Sociologický přístup

Sociologický přístup zdůrazňuje, že pro vysvětlení motivace dobrovolníků je důležité pátrat spíše po tom, v jaké společnosti a sociální situaci se nacházejí. Podle něj jsou totiž dobrovolníci motivováni především kontextuálními faktory (tamtéž). Norem, které motivují k dobrovolnické aktivitě, je mnoho a „dobrovolníci berou svoje angažmá jako vlastní misi konání dobra, protože se ztotožnili s určitou ideologií budování lepší budoucnosti, s prototypem dobrého člověka nebo s ideálem ctnostného občana platným v dané kultuře či společnosti.“ (Frič, Pospíšilová a kol. 2010, s. 86) Sociální interakce poskytují i další podněty k dobrovolnickému chování, přičemž roli nejdůležitějšího motivátora hraje komunita jako nositel kolektivní identity, která její členy stimuluje k dobrovolné práci ve prospěch celku. „Perspektiva komunitního dobrovolnictví také do popředí vyzvedá aspekt dobrovolnictví jako volnočasové aktivity, která dobrovolníkovi přináší potěšení z interakce s lidmi, které má rád. Jde o aktivity zaměřené na pomoc jiným, jež si člověk vybírá proto, že mu přinášejí užitek.

Dobrovolnictví se zde stává otázkou životního stylu, rekreace a relaxace. Představuje únik od stresu běžného občanského, profesionálního a rodinného života.“ (tamtéž)

2.3.1 Výzkumy motivace dobrovolníků

Vzhledem k historickému socio-kulturnímu vývoji je zřejmé, že se zahraniční výzkumy motivací dobrovolníků zabývají delší dobu, než výzkumy české. Dnes již klasický přístup představuje rozlišení na vnitřní a vnější motivaci dobrovolníků a z toho vyplývající dvoufaktorový model motivace Hortona-Smithe (1981), který rozlišuje mezi altruistickými (nehmotnými) a egoistickými (odměnami) motivy. Postupným členěním těchto motivů další autoři přichází až na pět základních kategorií odměn (Cnaan, Amrofel, 1996), které jednotlivce k dobrovolnictví motivují: (1) materiální odměny (nejsou platbou, zahrnují např. zisk akademických kreditů, pracovní zkušenosti, kontakty apod.); (2) vnitřní odměny (lepší pocit ze sebe samého); (3) sociálně-interaktivní odměny (navázání nových vztahů, prevence osamělosti); (4) normativní sociální tlak (naplňování očekávání společnosti); (5) úniku od jiných problémů či povinností (možnost vyhnout se něčemu).

Dle Mlčáka, Šamajové (2013) je nejpropracovanější koncepcí, která se v zahraničních výzkumech motivace dobrovolnictví objevuje tzv. „Inventář funkce dobrovolníka“, který na základě staršího výzkumu navrhl a otestoval Clary s kolektivem autorů (1998). Zmíněný kolektiv identifikoval šest primárních funkcí (motivů) dobrovolnictví: (1) Vyjádření hodnot (především altruismus a humanismus); (2) porozumění světu a lidem (příležitost k nabytí nových vědomostí a zkušeností, rozvinutí dovedností); (3) socializace (možnost trávit čas smysluplně s přáteli a vytvářet nové kvalitní a přínosné vztahy); (4) kariérní přínos (utilitaristická příležitost získat praxi a užitečné dovednosti pro budoucí profesionální uplatnění); (5) ochrana proti negativním emocím (obhajoba vlastního ega, snaha odčinit vinu za životní štěstí nebo únik před osobními problémy); (6) pozitivní kultivace (prostor pro osobnostní růst a rozvoj, prostředek pro posílení sebedůvěry a sebeúcty). Časem byl model doplněn o další funkce jako jsou (Esmond, Dunlop, 2004): reciprocita (pomůžu jinému, pomůžu i sobě), uznání či reaktivita (touha řešit určitá témata či vlastní problémy).

Jedním z významných zahraničních výzkumů motivace dobrovolníků je výzkum realizovaný Paulem J. Ilesym (1990) související s dobrovolnictvím v organizacích, přesto relevantní i pro tuto práci. Ilesy (1990) došel k závěru, že motivace dobrovolníků souvisí právě s volbou organizace. Dobrovolníci si ji volí tak, aby uspokojila jejich potřeby, které jsou primárním motivem. Výzkum (tamtéž) dále přinesl poznání, že dobrovolnická motivace

se mění v průběhu času podle představ a očekávání, které od organizace mají. Zatímco dobrovolníci začátečníci (do 6 měsíců) jsou schopni své motivace vyjádřit okamžitě a bez váhání, u zkušenějších dochází na základě zaškolení, pozorování, účasti na aktivitách a rozhovorů s ostatními členy organizace k socializaci - jejich práce se stává součástí jejich osobnosti a hodnotového systému. Zážitky, které během dobrovolnictví prožívají, ovlivňují jejich pohled na svět a myšlení a tím mohou změnit i jejich dosavadní hodnoty a postoje. S postupnou změnou hodnot se tedy mění i očekávání a motivace. Popsané primární motivy jsou následující (tamtéž): (1) radost (změna rytmu, příjemné trávení volného času); (2) humanistické (touha pomáhat druhým); (3) idealistické, spirituální (na základě přesvědčení o určitých ideálech, spiritualitě); (4) osobnostně založené (zakořeněné v osobním pohledu na svět); (5) splácení (touha vrátit společnosti něco zpět); (6) zvýšení vlastní hodnoty (očekávání zlepšování znalostí, dovedností, osobního růstu); (7) sociální (navazování nových vztahů, získání postavení či pocitu sounáležitosti); (8) eliminace negativních emocí (zbavení se vlastních negativních pocitů – nudy, selhání, osamělosti); (9) a jinak orientované motivy (např. charisma mluvčího, který provádí nábor dobrovolníků).

Kromě pozitivních motivů pro dobrovolnickou činnost existují také motivy, které lze považovat za negativní, nevhodné, nežádoucí až patologické. K takovýmto motivům se jedinec většinou dobrovolně nepřiznává, snaží se je maskovat, ale v praxi je důležité potenciál k nevhodným a často i nebezpečným (především pro klienty, ale i pro kolegy a organizaci) motivům včas rozeznat a takovému zájemce o spolupráci věnovat zvýšenou pozornost nebo jej přímo odmítnout. Mezi negativní motivy dle Tošnera, Sozanské (2002) patří: nedostatek sebeúcty a s ním spojená touha potkat ještě ubožejší lidi, touha obětovat se, kompenzace osobního neštěstí, soucit vedoucí k degradaci klienta, nepřiměřená a zbytečná zvědavost, osamělost, snaha si něco zasloužit, pocit povinnosti, panovačnost, touha ovládat jiné, uplatňování vlastního vlivu, pocit vlastní důležitosti až nenahraditelnosti.

2.3.2 Výzkumy motivace dobrovolníků v ČR

První významný výzkum, který byl na téma dárcovství a dobrovolnictví v ČR proveden, byl realizován v letech 1999-2000 jako společný projekt organizace AGNES (Agentura neziskového sektoru) a NROS (Nadace rozvoje občanské společnosti). Na výzkumu spolupracovaly také občanské sdružení (od 17. 12. 2015 ústav) HESTIA, nadace VIA a Fórum dárců. Terénní sběr dat (na reprezentativním vzorku 3800 občanů ČR ve věku od 15 let zahrnujícím 1132 dobrovolníků) provedla agentura STEM. Výsledky výzkumu byly

poprvé představeny v publikaci *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice* Pavola Friče a kolektivu (2001).

Výzkum (tamtéž) uvádí, že kromě rozšíření a prohloubení kvalifikačních předpokladů téměř všichni dobrovolníci tvrdili, že jim dobrovolnictví přineslo dobrý pocit ze smysluplné práce vykonané pro dosažení konkrétního a jasného cíle. Až tři čtvrtiny dobrovolníků ocenily dobrovolnictví jako vhodné vyplnění volného času, které jim posiluje sebevědomí (77 %) a umožňuje udržovat a neztrácet pracovní návyky (63 %). Nejmenší míru satisfakce dobrovolnictví v roce 1999 přinášelo v oblasti společenské, kde pouze méně než polovina dobrovolníků (45 %) uváděla, že by dobrovolná práce přinášela také společenské uznání a prestiž. Výsledky také poukázaly na to, že se každý pátý dobrovolník (21 %) cítil nedostatečně oceněn a stejné množství z nich pocítilo nesoulad mezi vlastním očekáváním a požadavky organizátorů jejich práce.

Na základě analýzy odpovědí dobrovolníků prvního výzkumu (tamtéž) vznikla struktura motivací k dobrovolnictví rozlišující tři typy motivace k dobrovolnictví, které se vzájemně prolínají, přičemž vždy jedna z nich má u jedince dominantní vliv. Tato struktura pak byla dále využívána k menším dílčím průzkumům v rámci organizací.

(1) **Konvenční (normativní) motivace** (dominantní u 41 % českých dobrovolníků) je postavena morálních normách nebo obecných neformálních pravidlech chování, které přijímáme od rodiny, přátel, známých a společnosti. Funguje na principu sociálního učení a nápodoby. V této skupině převažují starší lidé nad 60 let a věřící, kteří se nechávají vést představou o správném způsobu života.

(2) **Reciproční motivace** (dominantní u 37 % českých dobrovolníků) se pojí s hledáním užitečných prvků přínosných pro samotného dobrovolníka. Jedná se o racionální pragmatickou motivaci, která je charakteristická propojením konání dobra pro jiné a zároveň vlastního prospěchu. Typický je zájem o navazování perspektivních vztahů, získáváním nových zkušeností a snaha uplatnit či otestovat svoje schopnosti v praxi. V této skupině převažují mladí lidé do 30 let s jednoznačně ateistickým světonázorem.

(3) **Nerovinná motivace** (dominantní u 23 % českých dobrovolníků) stojí na třech základních pilířích, kterými jsou: důvěra v organizaci, pro kterou by měli pracovat; přesvědčení o důležitosti a smysluplnosti konkrétní dobrovolnické činnosti; a pocit, že

prostřednictvím dobrovolnictví podílejí na šíření dobré myšlenky. Tato motivace je typická především pro vysokoškolsky vzdělané osoby a populaci ve středních letech (46 – 60 let).

Na základě prvního výzkumu byl koncem roku 2009 proveden obdobný výzkum v rámci výzkumného projektu: „*The Patterns and Values of Volunteering in the Czech and Norwegian Society*“. Projekt realizovala HESTIA – Národní dobrovolnické centrum ve spolupráci s Univerzitou Karlovou, Nadací rozvoje občanské společnosti a norským partnerem Institute for Social Research. Výzkum proběhl opět pod vedením Pavola Friče, spolu s Terezou Pospíšilovou a kolektivem. Tento reprezentativní kvantitativní výzkum se uskutečnil na vzorku 3811 občanů ČR starších 14 let. Terénní sběr dat metodou osobních standardizovaných rozhovorů provedla agentura Factum Invenio a vysbíraná data byla využity v již několikrát citované publikaci *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21.století* z roku 2010.

Pro druhý, čistě kvantitativní, výzkum zvolil výzkumný tým (Frič, Pospíšilová a kol. 2010, s. 89-90) vlastní tříprvkový model motivační struktury s následujícími kategoriemi motivací:

(1) **altruistická** (primární motiv je soucit a prospěch druhých - komunity nebo společnosti),
(2) **egoistická** (primární motiv je prospěch dobrovolníka – získání nových dovedností, užitečných kontaktů, uplatnění schopností; to vše za předpokladu, že z jeho aktivity budou zároveň profitovat i jiní - komunita nebo společnost),

(sub) **hédonická** (primární motiv je vyplnění volného času a vlastní potěšení, případně odpočinek)

(3) **normativní** (primární motiv je potřeba naplňování morálních imperativů a plnění závazků vůči komunitě a společnosti).

Je potřeba dodat, že jednotlivé kategorie motivací se vzájemně nevylučují, každý dobrovolník disponuje určitou směsicí motivací složenou ze všech třech kategorií, nicméně z průměrného hodnocení formálními dobrovolníky plyne, že „*nejdůležitějšími motivy jsou pro ně možnost dělat něco pro věc, která je pro ně důležitá (89% respondentů tento motiv hodnotilo jako velmi/dost důležitý), a dělat dobrovolnickou práci, protože to člověka jednoduše baví (85% velmi/dost důležitý)*“ (tamtéž, s. 90). Zároveň se zjistilo, že důležitost normativní motivace se jeví jako výrazně menší. Na rozdíl od formálních dobrovolníků pak „*neformální dobrovolníci připisují podstatně větší důležitost altruistické motivaci, naopak k*

hédonické motivaci se hlásí ve významně menší míře, což je vlastně dáno již obsahem neformální dobrovolnické práce, v němž dominuje sousedská výpomoc.“ (tamtéž, s. 90)

Tři čtvrtiny z celkového počtu dobrovolníků se zapojují do dobrovolnictví dlouhodobě (více než dva roky) a údaje výzkumů svědčí o tom, že organizační prostředí (infrastruktura, management) českého dobrovolnictví poskytuje pozitivní stimulaci k pokračování v dobrovolnických aktivitách. Získaná data ukazují, že naprostá většina českých dobrovolníků zažívá v organizacích přátelskou atmosféru, která je jedním z důležitých motivačních faktorů ovlivňujících pokračování jejich dobrovolnických aktivit. Zjistilo se také, že čeští formální dobrovolníci se významně častěji identifikují se specifickou dobrovolnickou rolí v konkrétní organizaci než s obecnými principy dobrovolnictví.

Při studiu tématu jsem narazila také na řadu více či méně povedených bakalářských a diplomových prací na téma motivace dobrovolníků. V drtivé většině se však jednalo o případové studie zaměřující se na motivace dobrovolníků v konkrétních organizacích, institucích či firmách a nepřinášely nové poznatky relevantní pro tento výzkum.

3 Humanitární pomoc

Slovo **humanitární** můžeme popsat jako lidský, směřující k člověku nebo také zaměřený na základní potřeby člověka (Akademický slovník cizích slov, 1998). Vzhledem k současnému trendu vyzdvihování spolupojení příjemců pomoci do plánování a implementace humanitárních operací (Bjerneld, 2009), **pomoc** v tomto kontextu charakterizujeme jako přispění v nouzi (Braunerová, 2011). Reálné uplatňování participativnějších přístupů v humanitární pomoci vnímajících příjemce zároveň jako partnera ke spolupráci totiž posouvá význam českého slova „pomoc“ blíže v angličtině používanému termínu „assistance“.

Humanitární pomoc vychází ze základního přesvědčení, že by mělo být učiněno vše pro zmírnění lidského utrpení a zachování lidské důstojnosti. Primárně usiluje o záchranu lidských životů a uspokojení základních lidských potřeb (zajištění pitné vody, nejnnutnější hygieny, výživy, potravin, nouzového přístřeší a zdravotní péče) (Sphere Project, 2011). Cílem humanitární pomoci je na jedné straně urychleně reagovat, zachránit životy a obnovit důstojné bytí katastrofou postižených lidí, na straně druhé také podporovat lidské, sociální a přírodní kapacity komunit ke snížení jejich zranitelnosti.

V české legislativě je humanitární pomoc zakotvena zákonem č. 151/2010 Sb., o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci, platným od 1. července 2010. Zmiňovaný zákon ve svém § 2 definuje humanitární pomoc jako *„souhrn činností hrazených ze státního rozpočtu, jejichž cílem je zamezit ztrátám na životech a újmě na zdraví, zmírnit utrpení a obnovit základní životní podmínky lidí po vzniku mimořádných událostí, jakož i zmírňovat dlouhodobě trvající následky mimořádných událostí a předcházet jejich vzniku a negativním následkům.“* (§ 2, odst. b zákona č. 151/2010 Sb.) Přestože stát nesporně v nemalé výši napomáhá svými finančními prostředky na snížení nežádoucích dopadů ničivých událostí, humanitární pomoc z akademického pohledu zahrnuje i činnosti hrazené ze soukromých zdrojů, mezi které patří, mimo jiné, i práce odváděná dobrovolníky z tohoto výzkumu.

MZV (2010) obecně rozlišuje tři důvody k zahájení humanitární činnosti: (1) **přírodní či lidmi způsobená katastrofa** (ad hoc katastrofa, nenadálá krize); (2) **humanitární krize v důsledku válečného konfliktu** (může být součástí dlouhodobé, komplexní krize, nebo mít podobu ad hoc katastrofy, specifikem jsou přesuny velkého množství osob); (3) **dlouhodobé (komplexní, strukturální) humanitární krize** (kombinace politicko-bezpečnostní

nestability, chudoby, překotného demografického vývoje i negativních klimatických vlivů, humanitární potřeby se prolínají s rozvojovou spoluprací a specifická je pozornost věnovaná marginalizovaným skupinám).

Stejný dokument (tamtéž) vymezuje tři na sebe navazující fáze humanitární pomoci, které se uplatňují při každé z výše zmíněných krizí: (1) **okamžitá pomoc** (první dny až týdny, zejména záchrana životů a elementární podpora přeživších.); (2) **časná rehabilitace** (péče o vysídlené osoby včetně psycho-sociální podpory, obnova základní infrastruktury, vyhodnocování škod a potřeb obnovy); (3) **obnova a rozvoj** (obnova přístřeší, veřejných institucí, infrastruktury i zdrojů obživy obyvatel směrem k vyšší úrovni rozvoje než před katastrofou a posílené prevenci dalších katastrof).

3.1 Humanitární pracovník

Humanitární pracovník je člověk, který vykonává humanitární práci, realizuje humanitární pomoc vedoucí k zastavení a snížení míry lidského utrpení, obraně životů, zdraví a zajištění lidské důstojnosti. Vzhledem k obecné definici práce můžeme uvažovat, že jde o člověka za činnost, kterou odvádí, placeného, finanční kompenzace však není k poskytování humanitární pomoci obecnou podmínkou. Je tedy vhodné vnímat rozdíl mezi dobrovolníkem (neplaceným) a pracovníkem organizace, od kterého společnost očekává určitou profesionalitu (Walker, 2010). Práce humanitárních pracovníků je díky svému přístupu součástí skupiny pomáhajících profesí, které bychom mohli definovat jako: „*profese, jejichž cílem a náplní je poskytování pomoci jiným lidem, kteří tuto pomoc zpravidla vyžadují či potřebují*“ (Smékal, 2001, s. 5). Pracovníci pomáhajících profesí jsou často v přímém kontaktu s klienty a pracují ve speciálních podmínkách. Psychická, emociální a fyzická náročnost humanitární práce představuje vysokou zátěž, přestože je však vyčerpávající a spojená s určitým rizikem, na rozdíl od jiné práce a běžného života poskytuje rozmanitost pocitů vzrušení z dobrodružství (Roth, 2015). Poskytování humanitární pomoci v zahraničí je pak spojeno s ještě vyššími nároky na jejího poskytovatele souvisejícími s pobytem a prací v kulturně odlišném prostředí zasaženém krizí.

Dnes jsou humanitární pracovníci prezentováni jako profesionálové vybavení jasnými standardy schopností a dovedností, stojící nohama pevně na zemi a s nadšením připraveni pomáhat obětem neštěstí z jakýchkoli společenských vrstev kdekoli na světě (Slim, 2005). Walker (2010) specifikoval, že mezi humanitárními pracovníky lze nalézt profesionály v oborech personalistika, logistika, projektové řízení, finance a účetnictví, veřejné zdraví,

plánování nouzových obydlí, hygiena a výživa. Rainhorn, Smailbegovic, Jiekak (2010) doplňují ještě oblasti bezpečnosti a sociální práce. Žádná ze zmíněných specializací však nezajišťuje pochopení specifik humanitární práce. Dobrá vůle a touha pomáhat jako kvalitní základ nestačí, pokud není humanitární intervence plánována a krok po kroku vykonávána s opatrností, porozuměním a citlivostí, může vyprodukovat více škod a obětí neštěstí i ublížit (Cahill, 2003).

V kontextu této práce je dobrovolník chápán jako člověk, který se sám rozhodl a vyvinul iniciativu vyjet do krizové oblasti v zahraničí, kde v roli humanitárního pracovníka realizuje humanitární pomoc vedoucí ke snížení míry lidského utrpení, ochraně životů a zdraví a zajištění lidské důstojnosti. Za tuto činnost není placený.

3.2 Oblasti zasažené krizí

Termín oblast zasažená krizí lze chápat jako oblast, ve které došlo k mimořádné události či katastrofě a je potřeba rychlého zásahu. Mimořádné události a katastrofy se často člení dle příčin, které tyto události způsobují. Příčinami jsou buď (1) přírodní procesy (vznikají v důsledku přírodních jevů a existují na planetě od nepaměti), anebo (2) lidská činnost (vznikají technologickým pokrokem a dnes představují 70 % všech katastrof) (Štětina a kol. 2000). Většina katastrof se však vyznačuje kombinací přírodních a lidských faktorů, proto je možné přidat kategorii (3) katastrof komplexních (obecně vyžadujících mezinárodní reakci) (Cahill, 2003). Když katastrofa zasáhne určitou oblast, dostane se tato oblast do krize, je-li však schopná zareagovat a porozumět jí v širší perspektivě, má naději stát se po překonání krize silnější a odolnější vůči další potenciální katastrofě (Vodáčková a kol., 2002).

V České republice vymezuje pojem mimořádná událost zákon č. 239/2000 Sb. o integrovaném záchranném systému jako *„Škodlivé působení sil a jevů vyvolaných činností člověka, přírodními vlivy, a také havárie, které ohrožují život, zdraví, majetek nebo životní prostředí a vyžadují provedení záchranných a likvidačních prací.“* Podstatné je si uvědomit, že nejsou všechny oblasti ohroženy katastrofami ve stejné míře. Pravděpodobnost vzniku humanitární krize ovlivňuje řada faktorů od geologických, geofyzických a geografických, přes klimatické změny a míru znečištění přírodních zdrojů až po ty populační a kulturně-sociální (populační růst, míra urbanizace, technologické inovace, způsoby vládnutí atd.). Klíčovým pojmem je zde zranitelnost jako vztah mezi hrozící nepříznivou událostí a jejím dopadem. Zranitelnost závisí především na sociálních, ekonomických a politických podmínkách. Vyspělé společnosti jsou obvykle dobře připraveny na zvládnutí katastrof a lépe

se tak vyrovnávají s jejich následky, v porovnání se zeměmi rozvojovými. Humanitární práce tak není výlet či dovolená, humanitární pracovník se musí spolu s jinou kulturou, následky katastrofy a omezenými zdroji (jak pro příjemce, tak pro jeho vlastní potřebu) musí často vyrovnávat také s dlouhodobě nepříznivými faktory působícími v oblasti.

3.3 Motivace humanitárních pracovníků

Vzhledem k náročnosti a rizikovosti profese humanitárního pracovníka, je k jejímu vykonávání nutná silná motivace. Jak už bylo zmíněno výše, jedná se o pomáhající profesi, která je navíc vykonávána v nestandardních podmínkách. Základním nástrojem pomáhajících profesí je osobnost pomáhajícího (Schmidbauer, 2000), která do značné míry ovlivňuje kvalitu vykonané práce. Pro osobnosti v těchto profesích je důležité vnímat a uvědomovat si příležitosti i rizika pomáhání (Baštěcká a kol., 2005).

Špatný druh motivace jedince k vykonávání humanitární práce může být ohrožením jednak pro něj samotného, ale také pro kolegy, příjemce či celou misi. Proto také otázka motivace hraje důležitou roli při výběrových řízeních a může rozhodovat o (ne)vhodnosti kandidáta navzdory kvalitám ve všech ostatních oblastech (Němec, 2009). Mezi tyto nežádoucí motivace patří podle Kruhonyové (2001) například snaha o hrdinství (vystavit se nebezpečí a být za to obdivován druhými), idealismus (romantická představa o prostředí na misi) či útěk od minulosti (snaha zbavit se osobních problémů). Za nevhodné pak považuje únik, vylepšení finanční situace a spasení světa (tamtéž). Řičan (2002 - 2010) myšlenku dále rozvádí tím směrem, že kdo chce pomáhat druhým, měl by nejdříve porozumět sám sobě a uvádí výčet nevědomých motivů pomáhání, kterými jsou: (1) nepřiměřená zvědavost; (2) pomáhání jako získávání zásluh; (3) sentimentální soucit s trpícími; (4) pomáhání vnímané jako povinnost vycházející z hodnot a přesvědčení; (5) řešení vlastních životních problémů pomocí druhým; (6) kompenzace komplexu méněcennosti; (7) posilování pocitu vlastní důležitosti; (8) východisko z osamělosti; (9) touha po moci. Podobný soupis motivů nabízí i další autoři, jako například De Felipe, Rodriguez a Vicente (NOHA 1998, s. 82-83), kteří mezi tzv. temné stránky solidarity řadí: (1) pocit viny; (2) pocit zodpovědnosti; (3) altruismus; (4) frustraci (boj proti něčemu, nikoli za něco); (5) komplex méněcennosti; (6) patologickou identifikaci se s oběťmi; (7) usilování o přijetí společností; (8) pocit nadřazenosti.

Pozitivněji na motivaci humanitárních pracovníků nahlíží ve své disertační práci Bjerneld (2009), která uvádí jako základní kombinaci motivů touhu být užitečný, potřebný a prospěšný; snahu o sebenaplnění, osobnostní rozvoj a zlepšení společnosti; s trochou

altruismu a hrdinství. Bjerneld (2009) také zjišťuje, že zatímco u méně zkušených pracovníků je výraznější složka dobrodružství, nových zkušeností a poznání, zkušenější oceňují také důležitost spolupráce se stejně smýšlejícími lidmi (ve skupině humanitárních pracovníků), kteří mohou v jiném pracovním prostředí bolestně scházet. Němec (2009, s. 20) shrnuje různé autory a mezi nejčastější motivy zařazuje: idealismus, příslušnost ke skupině (k organizaci), ztotožnění se s cíli mise a organizace, novou zkušenost (v poznávacím i praktickém smyslu), nápravu špatného světa, snahu o zbavení se pocitu viny, profesionalizace či kariérní postup (zahraniční zkušenosti z humanitárních misí jsou ceněny), útek z moderního světa do světa třetího, únik, zdroj vylepšení své image nebo ekonomické situace, pro specialisty ve specifických oborech pak možnost předat své zkušenosti dál, následování partnera.

Humanitární mise jsou obecně lákadlem pro ty, kteří rádi přijímají výzvy, zkouší své hranice, a hledají obdiv ostatních, nicméně humanitární pracovník, který má chuť učit se nové věci a poznávat jiné kultury, touží po práci s viditelnými výsledky, snaží se budovat profesionální kariéru a chce se stát součástí nějaké komunity, bývá zpravidla pro tým a zejména potřebné velkým přínosem (Reychler, Paffenholz, 2001).

3.3.1 Motivace českých humanitárních pracovníků

Výzkumem motivace českých humanitárních pracovníků se ve svém výzkumu k diplomové práci zabývala Denisa Braunerová (2011). Ta od února do dubna 2011 provedla 11 rozhovorů, ve kterých zkoumala nejen motivace humanitárních pracovníků a jejich hodnoty, ale také představy a očekávání o průběhu zahraničních misí a změny v motivaci v případě vícečetnosti výjezdů. Jako mnozí další výzkumníci, motivy rozčlenila na vnější a vnitřní, přičemž vnější podněty vedly výhradně k odjezdům na první mise a autorka uvádí tři typy - náhoda, odchod z předchozího zaměstnání a vznik krize či země působení; u respondentů však převažovaly podněty vnitřní, a sice nejčastěji touha po změně, poslání, snaha získat či předat zkušenosti a další (tamtéž).

Braunerová (2011, s. 72) v závěru práce shrnuje: *„Zásadním motivačním faktorem humanitárních pracovníků, který zůstává neměnný (před odjezdem na misi, během mise a po návratu z mise) je hodnota člověka a jeho právo na důstojný život. Humanitární pracovníci jsou vedeni altruistickými pocity poslání k pomoci druhým. Toto potvrzují i vlastnosti humanitárních pracovníků, které jsou výrazně prosociálně založené. Z výzkumu jasně vyplynulo, že hluboká smysluplnost humanitární práce je pro humanitární pracovníky motivující. Výraznou roli v motivaci hrají zkušenosti (ve smyslu zkušenosti získávat a*

zkušenosti předávat). Za odjezdem na první humanitární misi ve většině případů stojí touha získat nové zkušenosti, tedy osobně i profesně růst. S nabyváním zkušeností se tento trend obrací a pracovníci jsou motivováni předat něco ze svých zkušeností těm, kteří neměli tolik příležitostí či štěstí.“ Navíc dodává, že nežádoucí či negativní motivace uváděné řadou autorů se v jejím výzkumu neobjevily, nicméně také uznává, že se na zkoumání nevědomých a potlačených motivací ani nezaměřovala (tamtéž).

METODOLOGICKÁ ČÁST

V této kapitole bude představena strategie výzkumu, výzkumné otázky, metody sběru dat, zkoumané subjekty i etické stránky a úskalí zvoleného výzkumu.

4.1 Kvalitativní výzkumná strategie a její aspekty

Teoretický základ kvalitativního výzkumu tvoří především fenomenologie a sociální konstruktivismus, což jinými slovy znamená, že realita neexistuje sama od sebe nezávisle na jejích aktérech či pozorovateli, ale je neustále konstruována v procesu sociální interakce (Patton, 2002). Ani v tomto případě není možné objektivně vyhledat, posoudit a změřit motivy, které jsou důvodem výjezdu stovek Čechů do zahraničí, aby se zapojili do zmírňování následků humanitární krize. Podle Dismana (2000, s. 285) můžeme definovat kvalitativní výzkum jako „*nenumerické šetření a interpretaci sociální reality*“, které se používají všude tam, kde je výzkum zaměřen na porozumění lidem v sociálních situacích, odkrývání vnitřních vztahů v systému a skrytých významů (Hendl, 2005). Hendl (2005) považuje za výhodu kvalitativního výzkumu výsledky poskytující detailní popis a vhled do zkoumaného jevu díky jeho zkoumání v přirozeném prostředí, čímž zohledňuje místní podmínky a umožňuje studovat procesy a hledat příčinné souvislosti. Právě zmíněné výhody jsou nepostradatelné pro tento výzkum, který se zaměřuje na nový, tudíž málo prozkoumaný jev, který navíc probíhá v jedinečných souvislostech.

Kvalitativní metodologie je strategie porozumění založená na indukci, tedy usuzování od konkrétních poznatků k obecným. Nejdříve tedy dochází ke sběru dat, ve kterých se později hledají souvislosti a pravidelnosti, na základě kterých můžeme zformulovat závěry, popřípadě nové hypotézy a teorie. Beru na vědomí, že kvalitativní výzkum má také své nevýhody (tamtéž). Jedná se především o jeho špatnou zobecnitelnost na celou populaci či problematičnost přenesení do jiného prostředí. Může u něj také docházet ke zkreslením ze strany výzkumníka nebo ze strany účastníků. Bývá mu vytýkána menší transparentnost a nestrukturovanost. Nevýhody zvolené strategie se budu snažit vyrovnávat vhodně zvolenými technikami sběru a zpracování dat.

4.2 Cíle práce

Množství českých dobrovolníků na balkánské trase evropské migrační krize od září 2015 v některých obdobích a oblastech výrazně převyšovalo počty dobrovolníků přijíždějících z jiných zemí. Na některých místech docházelo k zajišťování humanitární pomoci výhradně ze strany českých dobrovolníků a jejich činnost byla ceněna jak ze strany příjemců, tak i místních úřadů, české vlády a také na mezinárodní úrovni³. Počet i výsledky českých dobrovolníků pomáhajících při migrační krizi si proto zaslouhují pozornost. Vzhledem k tomu, že se samotná migrační krize ČR téměř vyhnula (počet žadatelů o azyl stagnoval, počty migrantů procházejících územím nijak nenarušily jeho plynulý chod), zaměřím se proto ve své práci na dobrovolníky vyjíždějící pomoci přímo do kritických míst v zahraničí a budu se pítit po důvodech takového chování.

Poznávacím cílem mého výzkumu je rozkrýt motivy českých dobrovolníků odjíždějících zapojit se do dobrovolnické činnosti v rámci migrační krize na Balkáně. Budu se snažit porozumět důvodům, které dobrovolníky vedou k rozhodnutí odjet na vlastní náklady a ve svém volném čase do zahraničí a věnovat se pomoci migrantům v krizové situaci.

Aplikačním cílem je popsání motivace k této formě prosociálního jednání, jejíž pochopení může být zajímavé pro několik okruhů aktérů. Výsledky této práce mohou být přínosem pro organizace využívající/koordinující činnost dobrovolníků při humanitárních krizích doma i v zahraničí. Ty mohou na jejich základě vylepšit techniky oslovování potencionálních dobrovolníků nebo také pozměnit strategie vedoucí k udržení dobrovolníků a přispívání k jejich osobnostnímu rozvoji a spokojenosti. Další skupinou, která může těžit z výsledků této práce, jsou politici či tvůrci politik. Jelikož je dobrovolnictví projevem občanské angažovanosti, měli by se volení zástupci občanů zajímat o tyto jejich aktivity a důvody k nim vedoucí, a náležitě je reflektovat v rámci některých rozhodnutí či politik (např. výše a alokace zahraniční pomoci, politika rozvoje lidských zdrojů apod.). V neposlední řadě může být tento výzkum zajímavý pro veřejnost či jako součást nebo základ dalších výzkumů fenoménu, případně fenoménů souvisejících.

Symbolickým cílem této práce je upozornit na to, že k výjezdům českých dobrovolníků na Balkán dochází a tento jev není z akademického pohledu prozatím systematicky zkoumán a zmapován, přestože si již vysloužil mezinárodní pozornost.

---

³ <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1610519-budapest-ocenila-spolupraci-s-prahou-osn-chvali-ceske-dobrovolniky-za-pomoc-s-uprchliky>

Hlavní výzkumná otázka (HVO) této práce tedy zní: *Jaké motivy vedou české dobrovolníky k odjezdu do zahraničí za účelem přispět ke zmírnění následků humanitární krize vyvolané zvýšeným migračním tokem na balkánské trase?*

HVO je dále rozpracována do několika **dílčích výzkumných otázek (DVO)** jejichž zodpovězení by mělo přinést informace potřebné k naplnění poznávacího cíle mé práce:

DVO1: *Jaké vnější motivy (především podněty/stimuly) vedly dobrovolníky k odjezdu do zahraničí za účelem zapojení se do dobrovolnické činnosti v krizové situaci?*

DVO2: *Jaké vnitřní motivy (především pocity a hodnoty) sehrály roli při rozhodování o odjezdu?*

DVO3: *Jak se měnily představy, očekávání a motivace dobrovolníků v průběhu vykonávání dobrovolnické činnosti? Jaké faktory působily na motivaci respondentů v průběhu jejich dobrovolnické činnosti?*

Z DVO vyplývá, že poznávání motivace dobrovolníků blíže specifikují na vnitřní a vnější motivaci, což koresponduje s všeobecnou teorií motivace a pomůže mi zaměřit se při výzkumu jak na osobnost dobrovolníka a jeho vnitřní obsahy a pochody, tak na vnější okolnosti ovlivňující jeho jednání. Jelikož je motivace dynamický proces, připouštím i další faktory, které nebyly v době před odjezdem zjevné, případně se objevily v průběhu či po absolvování výjezdu. Na tyto motivy se doptávám ve DVO3.

4.3 Metody, techniky a průběh sběru dat

Podle Hendla (2005) je v rámci kvalitativního výzkumu hlavním prostředkem k získávání dat a informací sám výzkumník a proto by si měl na počátku vyjasnit svůj vztah ke zkoumanému tématu a roli, kterou bude v průběhu výzkumu hrát. Pro tento výzkum byla zvolena metoda zúčastněného pozorování, kdy se výzkumník sám stává součástí zkoumané skupiny, proto je zmíněné vyjasnění nezbytné. Výzkumníkem je v tomto případě studentka magisterského studia Mezinárodní humanitární a sociální práce se zaměřením na management humanitárních organizací a s dobrovolnickou praxí v neziskových organizacích v ČR, mezinárodních organizacích v zahraničí a s pozorovatelskými zkušenostmi z rozvojových zemí. Na začátku výzkumu má výzkumnice úspěšně složenou státní závěrečnou zkoušku studovaného magisterského oboru a žije v Sarajevu, kde pracuje v kanceláři politického poradce pro mír a rozvoj OSN. K zájmu o fenomén dobrovolnictví ji motivoval (1) dlouhodobý zájem o dobrovolnictví v různých organizacích a komunitách doma i v zahraničí

(2) výskyt humanitární krize jako jejího studijního i profesního tématu v blízkosti jejího současného působiště (Bosna a Hercegovina) a (3) vysoké počty českých dobrovolníků na balkánské migrační trase patrné z aktivit pozorovaných na sociálních sítích. Role, kterou jako zúčastněný pozorovatel zvolila, byla dvojitá: (1) jako účastník - dobrovolník se zaměřila na svůj vlastní osobnostní a profesní rozvoj uplatněním teoretických poznatků ze svého studia v praxi při pomoci mírnění následků humanitární krize v terénu a (2) jako výzkumník pečlivě pozorovala skupinu českých dobrovolníků, navazovala osobní vazby s jejími členy a sbírala data a materiály k samotnému výzkumu.

Pro **zúčastněné pozorování** bylo kvůli datové triangulaci zvoleno několik zdrojů a technik sběru dat:

(1) **Pozorování** v intenzitě úplný participant a participant jako pozorovatel v terénu a na sociálních sítích se zapisováním poznámek. K tomuto pozorování docházelo po celou dobu výzkumu a zahrnovalo následující dvě oblasti: pravidelné sledování virtuálních zdrojů, především zvolených skupin na sociálních sítích, aktivních jedinců a organizací a nových mediálních výstupů (videa, fotografie, články); návštěva terénu ve dvou obdobích a na dvou místech (hraniční přechod Berkasovo-Bapska v září 2015 a oblast v okolí řeckého Idomeni v březnu 2016).

(2) **Nestandardizovaný rozhovor** v terénu a na sociálních sítích se zapisováním poznámek v intenzitě úplný participant. Tato metoda posloužila v počátečních fázích výzkumu k proniknutí do skupiny, navázání kontaktů, získání vhledu, důvěry a prvotních dat a informací, které pomohly k formování výzkumné otázky. Posléze byla technika využita především k doplnění informací a udržení kontaktu s respondenty a skupinou.

(3) Otevřené **dotazování** na sociálních sítích s doslovným přepisem. K ověření saturace tématu zvoleným vzorkem a k případnému doplnění alternativních výpovědí byla zvolena metoda online dotazování otevřenými otázkami. Tímto způsobem zůstala zcela zachována anonymita respondentů, která mohla odhalit nové a doposud nezjištěné motivy. Díky dosahu sociálních sítí byla oslovena široká škála dobrovolníků, kteří vyjeli v různou dobu na různá místa a mohli tak vnést do výzkumu neodhalená specifika motivací na čase a místě závislých.

(4) **Polo-strukturovaný rozhovor** face-to-face v terénu a v ČR s audio záznamem a následným doslovným přepisem. Tato metoda je stěžejní a hlavní výzkumnou metodou této práce. Všechny rozhovory touto technikou vzniklé proběhly v období března 2016 v oblastech

Brno - okolí Idomeni – Brno – Praha a pokrývají dobrovolníky v různých stádiích výjezdu do jediného místa.

(5) **Analýza dokumentů a dat** vyskytujících se online s poznámkami a doslovnými přepisy. Do této kategorie se řadí fotografie, videa, diskuse a komentáře na sociálních sítích; osobní blogy dobrovolníků a novinové články či rozhovory týkající se českých dobrovolníků na balkánské trase. Analýza probíhala průběžně po celou dobu výzkumu. Na začátku sloužila k prozkoumání tématu, formulování výzkumné otázky, získání přehledu o situaci a kontaktů, později pak k doplnění informací o tématu a respondentech.

4.4 Výběr vzorku

Před výběrem respondentů je nutné ujasnit si, o kom budou informace zjišťovány (jednotka zkoumání) a od koho budou tyto informace získávány (jednotka zjišťování). **Jednotkou zkoumání** se obvykle rozumí subjekt, na jehož charakter se ptá výzkumná otázka. V této práci je jednotkou zkoumání motivace dobrovolníků. **Jednotkou zjišťování** jsou pak takové subjekty, které nám jednotku zkoumání pomáhají objasnit. Jednotkou zjišťování tohoto výzkumu jsou tedy primárně dobrovolníci. Podle Miovského (2006) nemusí být metoda volby vzorku předem striktně dána, avšak měla by být zdůvodněna, popsána a měla by zajistit relevantní pokrytí charakteristik cílové populace. Při snaze o dosažení teoretické saturace jsem proto volila počet respondentů i kritéria jejich výběru postupně, jednalo se tedy o takzvaný teoreticky zaměřený výběr (Hendl, 2005). Pro prvotní výběr jsem zvolila oblíbenou techniku „sněhové koule“, kdy jsem volila několik málo náhodných českých dobrovolníků přímo v terénu k neformálnímu nestandardizovanému rozhovoru. Tyto osoby a poznatky od nich v prvních rozhovorech získané mi posloužily k nalezení vhodné metody vzorkování pro následující polo-strukturované rozhovory – kombinované účelové vzorkování. Pro tento výzkum byla tedy použita metoda účelového vzorkování, která zajišťuje bohaté množství informací pro hlubší studium, v kombinaci se vzorkováním o maximální variaci, která zajišťuje obsáhnutí možných variací fenoménu.

Základní specifikace dobrovolníka definovaného v teoretické části práce pro účely výzkumu byla stanovena následovně: (1) česká národnost; (2) uskutečnění výjezdu na balkánskou trasu, či vážný zájem o jeho uskutečnění; (3) neplacený neprofesionál - nezapojující se do humanitární krize za úplatu (vyloučení byli např. novináři), vyjíždějící na vlastní náklady. Kromě těchto tří základních charakteristik platných pro všechny respondenty, jsem volila rozhovory s respondenty v různých stádiích procesu výjezdu: od uvažujících, přes

vyjíždějící, v terénu, až po ty po návratu zpět v ČR. Zaměřila jsem se také na to, aby vzorek obsahoval respondenty vyjíždějící poprvé, stejně jako ty, kteří se do terénu vrací opakovaně. Zároveň jsem do hloubky rozvíjela rozhovory s respondenty, kteří se o téma sami zajímali, již nad ním dříve přemýšleli nebo o něm diskutovali s dalšími dobrovolníky. Osloveni byli respondenti různého věku, vzdělání i ekonomické situace, kteří splňovali stanovené tři základní kriteria, mezi potenciálními účastníky pak byli vybráni ti, kteří byli dle dalších účelových podmínek vhodní a také ochotní se rozhovorů zúčastnit. Někteří z respondentů byli dotazováni opakovaně v různých fázích výjezdu.

Asi polovina zaznamenaných polo-strukturovaných rozhovorů byla uskutečněna v okolí řeckého Idomeni v březnu 2016 – místo a čas byly zvoleny ze dvou důvodů: (1) místo je dostatečně vzdálené od ČR, nedá se tam odjet „jen tak“, proto byla očekávána promyšlená či procítěná a strukturovaná motivace, která je k tak daleké a náročné cestě nezbytná; a (2) situace v uprchlických táborech v okolí řecko-makedonské hranice sice odpovídá humanitární krizi, dobrovolníci však nejsou pod takovým tlakem, aby jim nezbýval čas a energie na odpočinek, vlastní psychohygienu a případně tedy i na rozhovor. Tyto kritéria pro volbu lokace vychází z prvotní zkušenosti, kdy (1) například do Maďarska odjížděli dobrovolníci jen na pár hodin nebo takzvaně „na otočku“ pouze dovézt materiální pomoc se sbírek a (2) na některých dalších místech v jiných obdobích (např. podzim/zima na hraničním přechodu mezi Srbskem a Chorvatskem) byla situace natolik kritická, že pro rozhovory nebyly vhodné podmínky. Další rozhovory byly provedeny v obdobném čase (v týdnu před či týdnem po návštěvě Idomeni) v Brně a Praze, a to z důvodu zachování validity vzorku polo-strukturovaných rozhovorů reprezentujících smýšlení dobrovolníků v určitém období zkoumaného fenoménu migrační krize, který je velice dynamický. Výhodou navíc je, že v tomto období je okolí Idomeni téměř jediným místem, kam čeští dobrovolníci vyjíždějí a proto mají i prozatím zvažující dobrovolníci jasnou představu o tom, o jaký typ výjezdu by se v tu chvíli jednalo.

Co se týče virtuálních dat a dokumentů, situace výjezdů českých dobrovolníků na balkánskou trasu byla sledována od prvopočátku především na sociální síti FB. Od prosté komunikace mezi uživateli, kteří vzájemně sdílí virtuální prostor (jsou „přátelé“ nebo „přátelé přátel“) se komunikace přenesla do jednotlivých „událostí“ a velmi rychle začaly vznikat také specializované „skupiny“ sloužící k diskuzím o tématu a koordinaci společných výjezdů. Z nepřehledného množství těchto virtuálních výstupů se postupně vykrystalizovalo několik relevantních skupin. Za relevantní pro výzkum byly považovány ty, které měly více než 1000

členů, dynamicky reagovaly na situaci, byly zaměřeny na více než jednu zemi na trase, administrátoři moderovali diskusi a ověřovali informace, fungovaly také jako rozcestník pro získání dalších informací. Pro výběr blogových příspěvků či článků týkajících se dobrovolníků na balkánské trase jsem použila rozcestník <http://www.videlijsme.cz/>, který je administrován Barborou Antonovou a jehož účelem je shromáždit online svědectví českých dobrovolníků v terénu na jedno virtuální místo.

Pro doplňkovou techniku dotazování byl výběr respondentů náhodný a byl omezen pouze jejich vůlí odpovědět na otevřené otázky. Toto dotazování proběhlo formou online výzvy o doplnění výzkumu zasláním odpovědí na otevřené otázky umístěné v několika relevantních FB skupinách.

Základní otázky polo-strukturovaných rozhovorů se nachází v příloze 1, seznam a charakteristiky jejich respondentů v příloze 2 (přidělené jméno, věk, gender, počet výjezdů, stádium výjezdu při rozhovoru) a otázky pro doplňkové dotazování potom v příloze 3.

4.5 Zpracování dat

Základem analýzy dat je důkladné kódování. K otevřenému kódování, které je založeno na pečlivém studiu údajů a označování a kategorizaci pojmů, proto bylo přistupováno postupně tak, jak byla odhalována klíčová či zajímavá témata. Včasné kódování tak umožnilo zmapovat to nejdůležitější, na co se v následujících rozhovorech opět zaměřit. V rámci tohoto kódování byly výpovědi polo-strukturovaných rozhovorů roztrženy do kategorií označených heslem, které je nejlépe vystihuje. V rámci analýzy byly poté stejné či podobné pojmy tematicky seskupeny, čímž vznikly nové kategorie a podkategorie. Tyto nově vzniklé kategorie byly následně doplněny o data a informace získaná dalšími technikami (poznámky z pozorování a neformálních rozhovorů, úryvky z článků či komentářů a tak dále). Podle Strausse a Cobinové (1999, s. 41) „*postupy nejsou mechanické ani automatické a ani to nejsou algoritmy, které zaručují jisté výsledky. Je třeba jich používat přizpůsobivě podle okolností, může se měnit jejich pořadí a v každé fázi existují různé alternativy.*“ Na základě tohoto tvrzení bylo i v této práci využito kreativity, flexibility a za pomoci tabulek, grafů a map byly výsledky uspořádány tak, aby jejich prezentace byla přehledná a čtenáři srozumitelná.

4.6 Etické aspekty výzkumu

V rámci výzkumu pracovala výzkumnice s několika druhy dat a informací. Pro zachování etiky při provádění výzkumu byla provedena následující opatření: u polostrukturovaných rozhovorů byli respondenti seznámeni s tématem výzkumu a ústně souhlasili s poskytnutím rozhovoru pro účely tohoto výzkumu na nahrávací zařízení, které bylo po celou dobu viditelně umístěno. Jelikož se jednalo o zúčastněné pozorování, kdy byla výzkumnice aktivním členem zkoumané skupiny, nebylo možné utajit před ní identitu účastníků. Naopak dobré osobní vztahy a důvěra mezi výzkumnici a respondenty umožnily ptát se otevřeně na všechny otázky motivace a dostávat na ně upřímné odpovědi. Kvůli zachování anonymity a soukromí byly respondentům pro kódování přiděleny fiktivní jména a pro veřejnou část výzkumu (tato práce) nebyly použity žádné informace, které by prozrazovaly identitu respondentů. Přestože se výzkumnice v terénu prezentovala jako zúčastněný pozorovatel provádějící výzkum, žádné z informací, které získala bez přímého souhlasu zúčastněných (to jest pozorování, uzavřené/soukromé diskuze, neformální rozhovory), nebudou ve veřejné části výzkumu citovány, přestože byly průběžně analyzovány a značnou měrou přispěly k formování výzkumu i pochopení problematiky. Toto opatření neplatí u informací a dat získaných z veřejně dostupných online zdrojů jako jsou články, veřejné komentáře, videa a tak dále.

4.7 Možná omezení výzkumu

Jak již bylo zmíněno, kvalitativní výzkum je ideální k prozkoumání oblasti, o které toho zatím není mnoho známo. Dokáže zajistit velmi podrobné informace a často odhalí souvislosti, které se nepředpokládaly. Tento fakt sebou však nese i jistá omezení. Obecně se kvalitativnímu výzkumu vytýká, že: *„jeho výsledky představují sbírku subjektivních dojmů. Pro jeho pružný a nestrukturovaný charakter ho lze - na rozdíl kvantitativního výzkumu - těžko replikovat. Protože pracuje s omezeným počtem jedinců a obvykle na jednom místě, vznikají také obtíže se zobecňováním výsledků.“* (Hendl 2005, s. 52) Výzkumnice si také uvědomuje, že motivace je fenoménem do značné míry individuální a proto získaná data poslouží pouze jako ukázka určitých trendů a tendencí, které je možné u respondentů pozorovat.

Co se týče případného zkreslení z důvodu participace výzkumnice na aktivitách zkoumané skupiny, za dostatečné eliminační opatření je považováno využití přesných záznamů, pečlivé kódování a analýza dat. Získání odstupu od nasbíraných dat napomohlo také

to, že se výzkumnice po dobu výzkumu vyskytovala mimo území ČR i mimo území zasažená krizí, kromě konkrétních výjezdů do terénu, kdy si byla plně vědoma své role výzkumnice. Znalost českého prostředí, českého jazyka a humanitární práce spolu s osobním hlubokým zájmem o zkoumanou problematiku však pomohly proniknout rychle a úspěšně do zkoumaného prostředí. Fenomén byl tedy zkoumán a analyzován zvenčí, bez kontinuálního kontaktu s českou realitou a bez zkreslení způsobené neustálým přísunem nových nefiltrovaných informací.

Zdání umělých podmínek při poskytování rozhovorů bylo omezeno tím, že konkrétní čas a místo pro polo-strukturované rozhovory nebyly dopředu plánovány a byly pro ně spontánně vybírány podmínky co nejvíce se blížící přirozené přátelské rozpravě.

ANALYTICKÁ ČÁST

5.1 Zasazení do kontextu

Na úvod empirické části diplomové práce je nutné představit si situaci v ČR v období léta a podzimu roku 2015. Tato nutnost vyplývá z analýzy dat a informací definovaných jako výzkumné zdroje v metodologické části. Většina zdrojů motivace českých dobrovolníků na balkánské trase totiž nějakým způsobem reaguje či odkazuje na společensko-politickou situaci v ČR a na mediální pokrytí evropské migrační krize v českých médiích. Pro lepší pochopení toho, jakým způsobem byl proces motivace u dobrovolníků společností a médií ovlivňován, jsem navrhla jednoduchý model, který je možno nalézt v příloze 4. Z toho důvodu zařazuji na úvod dvě kapitoly stručně pokrývající zmíněné oblasti.

5.1.1 Společensko-politická situace v ČR

Na začátek je vhodné zmínit několik čísel z aktuálního výzkumu Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, které v rámci projektu Naše společnost pravidelně sleduje postoje veřejnosti ke klíčovým tématům v české společnosti. Data (Buchtík, Pilecká, 2016) o názorech občanů k přijímání uprchlíků byly sbírány sociology v první půli března, při osobních rozhovorech bylo vyzpovídáno 1079 respondentů starších 15 let. Z výzkumu vyplynulo, že se 75 % respondentů o aktuální vývoj okolo uprchlíků zajímá, což je nejvíce ze všech měřených významných událostí alespoň celoevropského charakteru za posledních deset let. Podle těchto dat 61 % dotazovaných soudí, že by ČR vůbec neměla přijímat ani uprchlíky utíkající před válkou. Ještě výraznější skupina (79%) se staví proti přijímání těch z Blízkého východu a severní Afriky. Dle dat ze stejného projektu tak od září podíl těch, kteří proti přijímání válečných uprchlíků nevystupují, poklesl o 11%. 79% respondentů se v březnu 2016 přiklání k hodnocení situace kolem uprchlíků jako bezpečnostní hrozbě. Zajímavé přitom je srovnání s okolními státy, konkrétně Polskem, kde počet lidí nakloněných přijímání válečných uprchlíků od září vzrostl a nedochází k tak výraznému rozdílu v zastoupení skupin pro přijetí a proti přijetí jako v případě ČR (tamtéž). Odborníci na tuto problematiku si postoje a obavy většiny české společnosti, která s těmito migranty nemá prakticky žádný osobní kontakt, vykládají tím, že jejich názory jsou formovány prostřednictvím médií. Hypotéza o vlivu médií se kryje také s názory respondentů tohoto výzkumu, proto bude médiím věnována další kapitola.

V ČR se navíc z migrační krize v létě 2015 stalo silně politické téma. Žádná celková studie týkající se reakcí českých politických činitelů na migrační krizi zatím nebyla zpracována, avšak z analýzy pozorování v rámci tohoto výzkumu vyplynula následující hypotéza. Vynořují se politické strany, které se na odmítavém postoji k migraci profilují a proti-imigrační agendu zahrnují do svých volebních programů. Popsané negativní nálady ve společnosti také posiluje fakt, že s nimi mnozí vlivní čeští politici, včetně hlavy státu, rezonují, případně postupně rezonovat začali. Přestože je reakce dobrovolníků přímou odpovědí na krizi humanitární, nesmíme opomíjet důvody vzniku této humanitární krize – a sice především krizi mezinárodně-politickou v prostoru EU. Na jedné straně stojí země, které věří, že jsou všichni povinni přispět k řešení problému přijmutím svého podílu uprchlíků; na straně druhé zase stojí státy, které si nechtějí něco takového nechat nařizovat. A zatímco se Evropa dohaduje, tisíce lidí na různých místech trpí a česká politická scéna je výjimečně zajedno, většina vládních i opozičních politiků totiž povinné kvótní přerozdělení odmítá, přičemž argumentuje nezvladatelnou administrativní zátěží, výraznými kulturními odlišnostmi žadatelů o azyl neslučitelnými s hodnotami a principy demokracie a bezpečnostní hrozbou v podobě terorismu. Některé výrazné osobnosti českého politického a společenského života navíc svými výroky trvale balancují na hraně xenofobie, rasismu a šíření poplašné zprávy. Spolu se zájmem těchto osob o problematiku migrační krize tak roste i pozornost, kterou jí věnují media. Česká společnost se pomyslně rozděluje na dva soupeřící tábory, „odmítače“ a „vítače“ uprchlíků, přičemž se často zapomíná právě na humanitární rozměr krize.

ČR navíc kvůli výrokům jejích představitelů či jednání jejích úřadů v ohledu migrační krize opakovaně figuruje v zahraničních průzkumech i médiích, kde jsou tyto postoje a postupy hodnoceny jednoznačně negativně. Zároveň však dochází k přiznání zásluh českým dobrovolníkům v krizových oblastech⁴.

---

⁴ Například: 29.10.2015 ocenila práci českých dobrovolníků na hraničním přechodu Berkasovo-Babska regionální ředitelka Dětského fondu OSN (UNICEF) pro střední a východní Evropu Marie-Pierre Poirierová, která hranice osobně navštívila (ČTK, 2015). 17.11.2015 přijal české dobrovolníky premiéra Sobotka jako projev ocenění jejich práce (PLNU, 2015).

5.1.2 Mediální obraz migrační krize v ČR

Jak už bylo zmíněno výše, výrazný vliv na motivaci českých dobrovolníků na balkánské trase migrační krize mají společenské nálady a celkový mediální obraz situace. Pro uvedení do problematiky mediálního pokrytí můžeme dnes čerpat z výsledků několika studií. Jednou z nich je Výzkumná zpráva z analýzy pokrytí uprchlické krize hlavních zpravodajských relací České televize a TV Nova zpracovaná na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity při které bylo analyzováno celkem 507 příspěvků za období 4. března až 30. září 2015 (Tkaczyk, M., Pospěch, P., Macek, J., 2015). Závěry vypovídají o tom, že tzv. uprchlická krize byla ve sledovaném období mimořádně silným tématem, které představovalo podstatnou část zpravodajství těchto celostátních televizí. „*Obecně lze říci, že pokrytí uprchlické krize v hlavních zpravodajských relacích obou televizí nebylo vyvážené a jednostranně zdůrazňovalo bezpečnostní a administrativní rizika spojená s imigrací*“ (tamtéž, online text) Studie zmiňuje, že mediální agenda byla závislá na vyjádřeních politických představitelů, vedle kterých mezi mluvčími převažovali zástupci bezpečnostních složek, zatímco odborníci na problematiku migrace se ke slovu dostali zcela okrajově. Humanitární aspekt migrační krize byl ve zpravodajství upozaděn, stejně jako příčiny krizí v zemích původu, což mohlo vyvolat dojem, že hlavní příčinou politické krize jsou sami migranti, kteří byli prezentováni primárně jako problém administrativní a jako objekt policejní činnosti. „*Takto prezentované zpravodajství v divácích mohlo vyvolat pocit ohrožení a zvýšenou poptávku po krátkodobých a silových řešeních problému. Potlačení humanitárního hlediska a nedostatečná pozornost věnovaná kritické situaci v zemích původu mohly divákům odebrat či výrazně omezit možnost soucitu s lidmi na útěku.*“ (tamtéž) Takovéto vyznění bylo podpořeno využitím specifického odosobňujícího, zpředměťujícího jazyka a metafor (vlna, povodeň, záplava).

Další Obsahová analýza migrační krize v českých televizních relacích v roce 2015 byla vytvořena jako dílčí výstup kontinuálního projektu analýzy obsahu zpravodajství hlavních českých televizních médií (Česká televize, Nova TV, Prima FTV) asociací Media Tenor (Sedláček 2015). Dle zjištění vládla migrační krize českému mediálnímu prostoru především v druhé polovině roku, přičemž celkově ve sledovaných pořadech České televize v roce 2015 dosáhla stopáží téměř 8 celých dnů. Největší variability ve svých reportážích a živých vstupech dosáhla Česká televize, která tematizovala více než stovku rozdílných námětů vztahujících se k tématu „uprchlíci Evropě“. Naopak v Televizních novinách a Zprávách FTV Prima byl dán zásadní prostor kriminálnímu pozadí událostí. Ve všech

sledovaných nezpravodajských relacích bylo hosty diskuzí o uprchlících 100 politiků a političek a 85 osob nepolitických, přičemž celkově se na obrazovkách nejčastěji objevoval premiér Bohuslav Sobotka, ministr vnitra Milan Chovanec a prezident Miloš Zeman.

Zajímavé je, že před dokončením této práce se objevují informace (Břešťan 2016), podle kterých vedení televize Prima spolu s vedením redakce zpravodajství dlouhodobě prosazují, aby byla uprchlická tematika prezentována především jako hrozba, problém a krize a v tomto duchu mají také redaktoři připravovat zpravodajské příspěvky. Dle průzkumu Migrační krize a zdroje informací agentury Phoenix research (2016) ve dnech 15. až 22. dubna 2016 online dotazováním téma uprchlické krize zajímá 75 % oslovených respondentů, z nichž ti, kteří čerpají informace z českých médií, uvádí jako hlavní zdroj informací televizi (44 %) a následně internet (40 %). Třetina (32%) dotázaných z celkového počtu 1088 respondentů považuje za nejpravdivější informace o migrační krizi mezi českými televizními stanicemi ty podávané v hlavní zpravodajské relaci FTV Prima.

Dalším zajímavým aspektem mediálního pokrytí migrační krize jsou alternativní a sociální online média, která se pokouší vytvořit protiváhu mainstreamového televizního zpravodajství. Opět bohužel neexistuje studie mapující toto prostředí, proto vycházím pouze z analýzy zúčastněného pozorování v rámci tohoto výzkumu. Dobrovolnická komunita kolem mírnění dopadů následků migrační krize je organizována především pomocí sociální sítě Facebook, která slouží také jako základní komunikační platforma jak mezi dobrovolníky, tak ve snaze ovlivňování veřejného mínění. Přestože se mnoho organizačního a mediálního materiálu nachází mimo síť FB, ta je jeho hlavním pojítkem a nástrojem pro šíření. V rámci výzkumu byla sledována a analyzována také stránka <http://www.videlijsme.cz/>, zmiňovaná v metodologii. Tato slouží jako rozcestník ke 187 příspěvkům týkajících se českých (případně slovenských) dobrovolníků v terénu vydaným v období 15. července 2015 až 11. dubna 2016, převážně však na podzim 2015. Účelem je poskytnout alternativní pohled na migrační krizi očima zúčastněných osob, které se rozhodly pomoci řešit především humanitární aspekty krize. Obsahem těchto příspěvků (fotografie, videa, texty) jsou nejčastěji osobní svědectví ve formě popisu vlastní cesty, situace na místě, zkušenosti a emocí. Častým jevem je také důraz na výskyt českých dobrovolníků v terénu a ocenění jejich práce spolu s apelem na ukončení pasivního přístupu a aktivizaci čtenáře směrem k utvoření vlastního názoru, nabádání k solidaritě a pomoci potřebným, ať už doma či v zahraničí.

6.2 Motivace dobrovolníků

V teoretické části práce byl vysvětlen pojem motivace a představeny různé teoretické koncepty popisující zdroje motivace jak u dobrovolníků, tak u humanitárních pracovníků. Hlavní výzkumná otázka se pak zaměřovala na motivy specifické skupiny propojující obě kategorie - dobrovolníků vyjíždějících do zahraničí poskytovat humanitární pomoc. V následujících kapitolách budou představeny výsledky bádání uspořádané do logických celků, které se sice do důsledku nedrží struktury tří dílčích výzkumných otázek, ale které na ně jako celek odpovídají a vytváří zcela novou koncepci motivace vhodnou pro skupinu českých dobrovolníků na balkánské trase v době migrační krize. Pro tuto koncepci jsou charakteristické tři skupiny základních motivů ovlivňujících jednání spojené s výjezdem do terénu a sice: „dobrovolníci chtějí“, „dobrovolníci cítí“ a „hodnoty a ideály“, ty jsou pak v poslední kapitole doplněny o „motivы odvozené“. Vnější vlivy jako „Médiální obraz migrační krize“ a „Společensko-politická situace v ČR“ působí (nevědomě) na „Hodnoty a ideály“ dobrovolníků, na základě této stimulace jsou vyvolány určité pocity. „Hodnoty a ideály“ spolu s tím, co „Dobrovolníci cítí“, vedou k vytvoření vědomých motivů, které jsou formulovány jako to, čeho „Dobrovolníci chtějí“ výjezdem do oblasti krize dosáhnout. Zkušenost z krizové oblasti pak v různé míře působí na všechny tři kategorie motivačních zdrojů dobrovolníka a vznikají tak „Motivy odvozené“. Pro lepší pochopení procesu motivace a uspořádání této práce do kapitol/použitých kategorií bylo vytvořeno schéma, které se nachází v příloze 5.

Jak už bylo zmíněno v úvodu, počet českých dobrovolníků na Balkáně za posledních několik měsíců přesáhl dva a půl tisíce, nelze tedy očekávat, že se jedná o homogenní skupinu. Pro zjednodušení interpretace výsledků výzkumu jsem na základě analýzy dobrovolníky rozdělila do tří základních skupin, na které bylo možné v terénu narazit. Hranice mezi nimi není pevně stanovená a liší se případ od případu, nicméně viditelným rozdílem mezi nimi byla rozvinutost motivací odvíjející se od realističnosti jejich očekávání.

(1) **Panicové** – dobrovolníci vyjíždějící do terénu poprvé, s žádnou nebo velice malou předchozí zkušeností s dobrovolnictvím a zvládáním krizových situací;

(2) **Hledači zkušeností** – dobrovolníci stojící někde mezi dvěma hraničními typy, vyjíždějící do terénu poprvé, ale mající dlouhodobou zkušenost s dobrovolnictvím či organizující aktivity v rámci migrační krize v ČR;

(3) **Veteráni** – zkušení dobrovolníci vyjíždějící do terénu opakovaně.

6.2.1 Dobrovolníci chtějí (DVO1)

Kapitola byla nazvána „dobrovolníci chtějí“, neboť právě slovem „chtít“ dobrovolníci tyto jednoznačně rozeznané a pojmenované cíle, které je k aktivitě motivovaly, nejčastěji uváděli. Tyto pohnutky k jednání jsou tedy motivy vědomé, respondenti si uvědomují příčinu svého jednání a cíl, kterého chtějí dosáhnout. V tomto ohledu se jedná o motivy vnější a kapitola je tedy odpovědí na DVO1: *Jaké vnější motivy (především podněty/stimuly) vedly dobrovolníky k odjezdu do zahraničí za účelem zapojení se do dobrovolnické činnosti v krizové situaci?* Navíc byly vybrány cíle, které jsou společné všem třem kategoriím dobrovolníků a jsou nezávislé na předchozích zkušenostech s dobrovolnictvím a pobytem v krizových oblastech, jedná se tedy o motivy základní a dají se shrnout do následujících kategorií:

- (1) Vidět a udělat si názor
- (2) Zažít
- (3) Být součástí skupiny
- (4) Ovlivňovat veřejné mínění
  - a. V České republice
  - b. O České republice
- (5) Pomoci potřebným

6.2.1.1 Vidět a udělat si názor

Tento motiv je nejsilnější ze zjištěných, projevil se u všech dotazovaných respondentů, vyskytuje se také v mnoha zkoumaných dokumentech a byl v terénu hojně pozorován. Obdobná kategorie nazvaná „porozumění světu a lidem“, chápaná jako příležitost k nabytí nových vědomostí a zkušeností, je součástí „Inventáře funkce dobrovolníka“ navrženého Clary a kolektivem (1998), v žádných jiných koncepcích motivace dobrovolníků se však prakticky nevyskytuje. U motivace humanitárních pracovníků pak nacházíme kategorie motivů jako „nová zkušenost“ (Němec, 2009) či „poznání“ (Bjerneld, 2009), případně „nepřiměřená zvědavost“ (Říčan, 2002-2010), která je však uváděna jako motiv nevhodný a přiměřenost není objektivně měřitelnou veličinou. Být v místě krize je motivem velice charakteristickým pro zkoumanou skupinu a je dán především kontextem popsáním v prvních odstavcích výzkumné zprávy.

Vidět situaci na vlastní oči a udělat si na ni svůj názor je společně všem respondentům: „*Abych to tady uviděl na vlastní oči, jak to vypadá. A abych si na to utvořil svůj vlastní názor. [...] Hlavně jsem chtěl zjistit, jak to je, co to je, proč to je.*“ (Karel) „*Já si ten vlastní názor taky chci udělat, to je moje lákadlo. [...] Ten nejsilnější argument je jet tam, vidět to na vlastní oči, udělat si vlastní názor a nepotkávat se s tím jen zprostředkovaně anebo post-zprostředkovaně.*“ (Hynek) „*Chtěl jsem to vidět a ty svoje názory mít podepřené i nějakou osobní zkušeností.*“ (František) Jak už bylo předestřeno, tento motiv vychází z kontextu situace v ČR a to konkrétně ze způsobu mediálního pokrytí: „*Nechtěla jsem si vytvářet názor na základě nějaké mediální masáže, které úplně nerozumím. Chci to vidět na vlastní oči a vědět, co se vlastně ve skutečnosti děje.*“ (Lenka) „*Shodly jsme se na tom, že to [čeští dobrovolníci] prostě chtějí vidět na vlastní oči. A já se vůbec nedivím, když se podívám, co se o tom píše v českých médiích, tomu přece s trochou rozumu nemůžeš věřit.*“ (Natálie)

Nejčastěji respondenti zmiňovali touhu po poznání týkající se migrantů: „*Asi jsem chtěl i vidět, jak se tady v těch podmínkách žije, ale hlavně potkat ty lidi.*“ (Karel) „*Mně přišlo jako vyloženě nutné se už konečně jet podívat do uprchlického tábora, abych ty lidi, [...] viděl na vlastní oči.*“ (Jan) „*Druhá rovina je, aby co nejvíc lidí poznalo prostě tu situaci na místě, vidělo se s uprchlíkama.*“ (Cyril) Některé však zajímaly i další aspekty, jako samotná dobrovolnická činnost: „*A taky jedna z věcí, které jsem chtěl, byla vidět, jak funguje dobrovolničení v praxi. Třeba i ta organizace za tím vším.*“ (Karel) „*Mě hodně zajímá, jak tyhle kolektivy fungují, jaká je tam organizační struktura a jakým způsobem probíhá organizace určité masy lidí při té pomoci.*“ (Hynek)

6.2.1.2 Zažít

Motiv čistě poznávací „vidět a udělat si názor“ byl pak u některých respondentů rozšířen o motivy prožitkové. Kategorie motivů na podobném základě nalezneme pro dobrovolníky například u Ilsleye (1990) jako „*radost*“ či Abdenura (1987 in Ilsley, 1990) jako „*seberealizující se dobrovolníky*“ motivované mimo jiné také vlastním potěšením. Frič, Pospíšilová a kol. (2010) by tento typ motivu zařadili mezi „*hédonické*“ a sice usilující o vyplnění volného času a vlastní potěšení. Prvek dobrodružství je zmiňován i v případě motivů začínajících humanitárních pracovníků (Bjerneld, 2009). „*Zároveň jsem to chtěl zažít.*“ (František) „*A nejspíš jsem chtěl taky zažít trochu dobrodružství, protože proč ne.*“ (Karel) „*Určitě chci mít osobní kontakt s tím, co se děje. Nejen z gauče přes televizi nebo jiné mediální kanály.*“ (Bronislav)

Kromě obecné touhy po dobrodružství a nevšedních zážitcích byly uváděny konkrétní důvody, jako účast na historickém dění, kterého chtějí být součástí: „*S tím je spojený silný zážitek, který člověk prožije, v tom smyslu, že si řekne, že se účastnil toho dění 21. století, že byl tam, kde zrovna bylo potřeba lidí a tak dál.*“ (Hynek) Nebo kvalitně strávený čas jako součást skupiny podobně naladěných lidí: „*A když budu úplně upřímný, tak sem si taky chtěl s podobně naladěnýma lidma na pár dnů vyjet na Balkán, takový trochu road trip. Takže je to prostě i takový výlet.*“ (František) „*Slyšela jsem kamarády, že jedou, tak jsem se přidala.*“ (Apolena)

6.2.1.3 Být součástí skupiny

Motivy socializační se nacházejí ve většině teoretických konceptů popisujících motivaci dobrovolníků. Nutno však podotknout, že v těchto kategoriích je cílem především navazování nových vztahů či prevence osamělosti, což se u respondentů tohoto výzkumu mezi základními motivacemi společnými pro všechny tři kategorie dobrovolníků neobjevilo. Motivačním činitelem je v tomto případě sociální skupina, ve které se dobrovolníci pohybují v domácím prostředí, a ta ve formování motivů odjezdu do terénu hraje dvojí roli.

Zaprvé trávení volného času s lidmi, kteří již v terénu byli, podněcuje touhu vyjet taky a to především u Hledačů zkušeností: „*Je to rozhodně součástí hovorů – kdo byl pomáhat, jak tam byl pomáhat, skrze jakou strukturu, jaké formy té pomoci můžou být a tak dál. – to všechno se řeší. [...] A je to takový fetiš, který si lidi hýčkají, že byli přímo v tom místě u toho dění a že jsou přesně tam, kde je to nejvíc potřeba, že se trošku ponoří do toho bahna pomoci.*“ (Hynek) Z tohoto hlediska se jedná také o motivaci částečně „*normativní*“ (Frič, Pospíšilová a kol., 2010), kde je kladen důraz na naplňování morálních imperativů v komunitě. „*Ten pocit z toho, že jsem zatím nevyjel pomáhat, ten bych připsal té sociální bublině, ve které se pohybuju. Kdy neříkám sice, že úplně každý vyjel, ale možná to bude znít až směšně, nicméně je to u nás projevem dobrých mravů.*“ (Hynek)

Zadruhé, přestože sociální skupina hraje pouze vedlejší roli v celé škále motivů, někdy se může jednat o roli rozhodující v tom, zda jedinec jinými motivy potenciálně nakloněný výjezdu do terénu nakonec tento potenciál naplní a vyjede, či nikoliv: „*Pořád nějak nebyl nikdo, s kým bych mohla jet, ale nakonec dva kluci řekli: hele, my jedeme za uprchlíkama, nechceš jet taky? A tak jsme teda vyrazili.*“ (Lenka) „*Když jsem se dozvěděl, že pojedou lidi, které znám, tak jsem se rozhodl ze dne na den, že pojedou taky. Teď to bylo úplně jasné, že teď nebo už možná nikdy.*“ (Jan) „*Lidi, se kterýma jsem v kontaktu, to organizovali a zeptali se*

první nezávazně, kdo by mohl mít zájem, tak jsem se podíval do kalendáře a viděl jsem, že tam zrovna nic domluveného nemám. A pak už jsem jen pokračoval v linii toho svého předběžného souhlasu“ (František) Být součástí skupiny snižuje náročnost celkového zajištění organizace výjezdu do terénu: „Co se týče té organizace, tak to se fakt vezu.“ (František) „Já jsem zrovna přiletěla po dvou měsících cestování na letiště a tam si mě vyzvedli autem, rovnou mě naložili do toho auta a odvezli mě do Chorvatska.“ (Daniela) Právě organizace výjezdu do terénu může být pro některé jednotlivce bez zkušeností, především tedy Panice, největší subjektivní vnitřní překážkou: „To bylo spíš, že někdo z mého okolí se sebral a začal to organizovat. To bylo fajn, a proto jsem nakonec jela.“ (Lenka) „Já jsem nikdy neměl tu energii na to, abych ten výjezd zorganizoval sám.“ (Jan)

6.2.1.4 Ovlivňovat veřejné mínění

Velice výrazným motivem výjezdu do terénu u zkoumaného vzorku respondentů je snaha jej využít k ovlivňování veřejného mínění. Tento motiv se opět objevuje nejen mezi většinou respondentů, ale také v analyzovaných dokumentech a při pozorování. Zájem o změnu ve společnosti je podstatou dobrovolnictví veřejně prospěšného, pod které zkoumaný fenomén spadá. V koncepcích motivů humanitárních pracovníků jej pak nacházíme pod kategoriemi „zlepšení společnosti“ (Bjerneld, 2009), „nápravu špatného světa“ (Němec, 2009) nebo také možná trochu překvapivě „frustrace“ zařazené mezi nevhodné motivy a definované jako boj proti něčemu (Řičan, 2002-2010).

V konkrétním případě tohoto výzkumu mají respondenti zájem vyjádřit se k situaci: „Tady probíhá něco, čemu se říká krize a člověk je od té krize hrozně vzdálený a má potřebu se k ní nějak vyjádřit a vyjadřovat a často mu nestačí prostředky, které má běžně k dispozici.“ (Hynek) A přispět tím ke změně veřejného mínění jednak v ČR: „Jsem tady, protože mezi lidma je zažité, a jejich názor je: 'Uprchlík je ten, co odhazuje odpadky a bomby, viděl jsem to v televizi.' Tohle mě hrozně štve. Chtěla bych jim ukázat, že to tak není.“ (Apolena) Ale záleží jim také na vylepšení obrazu ČR v zahraničí: „Jsem hrdá, že alespoň někdo z našeho národa ukázal světu, že nejsme všichni zápeckové, kteří o světě nic nevědí a sledují ho pouze z TV Nova, ale opravdu se zvednou a jedou. Zvednou se ze svého gauče, vezmou si na to v práci dovolenou a jedou pomáhat lidem, které v životě neviděli, kteří jsou třeba úplně jiní, ale stejně tam prostě jedou.“ (Ema) „Já mám spoustu kamarádů ve Skandinávii a ti teď vnímají ČR jako vzdalující se zpátky do východní Evropy a pro mě je to ostuda před nima.

Tak chci ukázat, že já takový nejsem.“ (Bronislav) Ať už je motivem respondentů primárně ovlivňovat veřejné mínění v ČR nebo o ČR, nejsilnějším důvodem pro tuto činnost byl nesouhlas s vyjadřováním a jednáním českých politiků či občanů: *„Když tak zaslechnu, co vyvádí ti čeští politici, tak jsem ráda, že tam nějakí Češi jedou ukázat, že naše země není jenom politici. Když tam bude víc Čechů, tak si je všichni budou pamatovat, jako že pomáhají a ne jako rasisty a xenofoby Evropy.*“ (Natálie)

Nástrojem k ovlivňování veřejného mínění pak považují výjezd do terénu jako takový: *„Nestačí říkat, že to tady tak všichni lidi nevnímají - tak nějak stejně jak to naše vláda a prezident veřejně prezentují. Takže to je asi další větší důvod. Jít příkladem a ukázat, že minimálně já ne.*“ (Bronislav) *„A přijde mi, že vyhranit se tím, že napíšu něco na internet je trochu na hovno, ale když se seberu... já neříkám, že toho umím hodně, ale přece jen aspoň něco, už mám nějaký skill, tak tohle použít mi rozhodně přijde lepší, než sedět na zadku a s někým se hádat v diskuzi na Novinkách.cz.*“ (Daniela) Výjezd samotný jako komunikační prostředek sloužící k demonstrování nesouhlasu nebo osobního příkladu ostatním není závislý na předchozích zkušenostech dobrovolníka.

Dalším nástrojem je pak následná osvětová a mediální činnost založená na argumentu osobní zkušenosti: *„Důležité je, aby co nejvíc lidí na vlastní kůži poznalo tu situaci na místě, vidělo se osobně s uprchlíkama a mohlo to potom říkat svým známým a dalším lidem obecně v ČR, kteří neměli možnost tady být. A šířit ty informace z místa a tím měnit společnost.*“ (Cyril) Přidružené následné aktivity jsou však typické pro dobrovolnickou kategorii Hledačů zkušeností, kteří se tématem migrační krize zabývali již před výjezdem: *„Jedna z těch motivací, proč jsem sem jel, je, že posledního zhruba tři čtvrtě roku [organizují určité aktivity v ČR]. A teď o tom můžu mluvit z osobní zkušenosti, že jsou to normální lidi atd.*“ (Jan) Případně se objevují až po absolvování prvního výjezdu: *„A pak jsem měl možnost připojit se k takové platformě a žvanit tam do různých médií, což se mi na tom hrozně líbilo. Třeba nadávat na prezidenta a tak.*“ (Gabriel) Stávají se tak možným motivem u Veteránů při výjezdech opakovaných.

6.2.1.5 Pomoc potřebným

Motivace pomoci potřebným se v nějaké formě vyskytuje ve většině teoretických koncepcí zabývajících se jak motivací dobrovolníků, tak humanitárních pracovníků. V tomto případě je však pomoc potřebným spíše příležitostí vycházející z dalších okolností: *“Když už*

jsem tady, tak chci něco dělat.“ (Jan) U respondentů výzkumu se pomoc potřebným jako motivace objevuje pravidelně, nikdy však není jediným motivem: *„Jednou z rovin je akutní pomoc na místě, která je důležitá. Jako třídit věci, rozdávat věci, vařit a tak podobně.“* (Cyril) A většinou není ani motivem nejdůležitějším: *„A přijel jsem taky abych pomohl, ale myslím si, že to teda nebyl můj hlavní motiv.“* (Karel) Respondenti si plně uvědomují, že pomoc dobrovolníků potřebným v terénu je nezbytná: *„A co si myslím o tom dobrovolničení tady, tak je skvělé, že se to děje, je potřeba aby se to dělo, bohužel není jiná možnost, kvůli tomu jaká je politická situace.“* (Jan) *„Já si myslím, že bych tam především jezdit vůbec neměla a měli by tam jezdit úplně jiní lidi než já. Třeba profesionálové, [...] ale protože tam tihle lidi evidentně nejsou, tak tam jedu, no.“* (Daniela)

Zároveň jsou si také vědomi limitů své činnosti: *“Určitě jsem chtěl v rámci možnosti aspoň trochu pomoci, i když si zároveň naprosto uvědomuju, že ta moje pomoc je spíš symbolická nebo je na opravdu malé úrovni.“* (František) *„Já bych chtěla určitě pomoci, ale jak nejsem primárně humanitářka a ani mě ta oblast nezajímá, takže myslím, že zrovna já nemám kapacitu, abych to vedla profesionálně.“* (Ema) Často také tuší, že pomáhat mohou efektivně i tam, kde dlouhodobě žijí, takže výjezd do terénu není motivován pouze pomocí jako takovou: *„Jsem si řekla, že toho chci zkusit víc, že mi ta práce v Praze nestačí, že mám dost volného času, tak jsem začala taky jezdit do detenčních zařízení po celé České republice a nakonec jsem přibrala i ten terén v zahraničí.“* (Marie)

6.2.2 Dobrovolníci cítí (DVO2)

Tato kapitola byla nazvána „dobrovolníci cítí“, neboť zde budou rozepsány pocity a emoce, které respondenti vyjádřili ve vztahu k motivům vědomým, jednoznačně rozeznávaným a pojmenovaným v předchozí kapitole. Jedná se skupiny motivů hraničící mezi vědomými (jedinec je schopen si pocit uvědomit a pojmenovat) a nevědomými (jedinec si neuvědomuje, jakým způsobem tyto pocity ovlivňují jeho jednání). Stejně tak je po provedení analýzy výzkumu obtížné tyto motivy jasně zařadit mezi motivy vnější či vnitřní, neboť se nachází na pomezí obou. Jedná se o motivace přicházející z nitra jedince (Hartl, 2009), avšak na základě podnětů z vnějšího okolí (Armstrong, 2007). Na základě teoretických poznatků a vypracované metodologie byly pocity určeny jako motivy vnitřní, proto touto kapitolou odpovíme na DVO2: *Jaké vnitřní motivy (především pocity a hodnoty) sehrály roli při rozhodování o odjezdu?* Opět byly vybrány pocity, které jsou společné všem třem kategoriím dobrovolníků a

nejsou přímo závislé na předchozích zkušenostech s dobrovolnictvím a pobytem v krizových oblastech. Tyto pocity můžeme shrnout do následujících kategorií:

- (1) Nepříjemné emoce (stud)
- (2) Povinnost
- (3) Potřeba

6.2.2.1 Nepříjemné emoce (stud)

Nepříjemné emoce spojené se situací jsou součástí plejády pocitů všech respondentů, vyskytují se také ve zkoumaných dokumentech a ještě lépe patrné jsou na základě pozorování. Zatímco v konceptech motivace dobrovolníků i humanitárních pracovníků je motiv „*eliminace negativních emocí*“ (Clary a kol. 1998, Ilsley 1990, Říčan 2002 – 2010) považován za nežádoucí, v případě této studie s tímto nelze souhlasit, neboť se nejedná o negativní emoce vyvolané špatným psychickým stavem jedince či jeho osobními problémy, které by se zvolenou činností (poskytování humanitární pomoci) snažil zvrátit. Negativní emoce respondentů této studie vyplývají z kontextu okolního dění (společensko-politická reakce na migrační krizi), které se jedinec svou činností pokouší změnit (poskytování humanitární pomoci). Jsou tedy jakýmsi naléhavým vnitřním popudem vedoucím k pozitivnímu jednání přispívajícímu k řešení situace negativní pocity vyvolávající.

Nejčastěji explicitně zmiňovanou emoci, která dala dobrovolníkům popud k případné účasti na pomoci v zahraničí, byl stud: „*Proč tam jedu? První, co mě napadne? Tak aby to pro nás [ČR] nebyla taková ostuda.*“ (Bronislav) „*Cítil jsem velký stud za to, jak se o těchto věcech u nás [ČR] mluvilo. Takový ten celkový obraz, tak to mi strašně vadilo a to byla moje motivace tam vyrazit.*“ (Gabriel) „*Humanitárně máš tady tisíce lidí, kteří v životě třeba nikde nebyli, neumějí řeč, nemají nic a utíkají před válkou a my jim nepomůžeme? A ještě jim... jako jak jim pomáháme? To je prostě ostuda.*“ (Ema) „*Takže nakonec bych řekla, že moje největší motivace je, že se potřebuju vyhranit vůči tady té české společnosti. Ne jako celé společnosti, ale té části, která je taková... uf... ostudná.*“ (Daniela) „*Já mám spoustu kamarádů ve Skandinávii a ti teď vnímají ČR jako vzdalující se zpátky do východní Evropy a pro mě je to ostuda před nima.*“ (Bronislav)

6.2.2.2 Povinnost

Dalším silnou emoci, kterou všechny kategorie respondentů zažívají, je pocit povinnosti. Tento pocit se vztahuje k vnějšímu objektu nebo je vyvolaný zvnějšku nastalou

situaci, označuje to, co člověk má nebo musí udělat a vychází ze závazků nebo vnitřních nastavení jedince. Povinnost jako samostatná kategorie motivů není u konceptů motivace dobrovolníků ani humanitárních pracovníků uváděna. To je dáno pravděpodobně tím, že se většina výzkumů zabývá dobrovolnictvím obecně nebo majoritním typem dobrovolnictví. Většinou dobrovolnictví probíhá skrze zapojení jedince do dlouhodobé práce organizace a to po mentální úvaze založené na zvažování přínosů činnosti pro společnost, ale i slučitelnost zapojení se s životním stylem dobrovolníka a přínos z toho plynoucí do budoucna. Na rozdíl od toho byl tento výzkum zaměřen na dobrovolnou činnost spontánního charakteru, vyvolanou neočekávanou událostí a reaguje tak na akutní potřebu. V případě humanitárních pracovníků se vždy jedná o zaměstnání na pozici v rámci organizace. Přestože se jedná o práci v krizových oblastech, kde jsou i tisíce lidí závislé na humanitární pomoci, motivy plynoucí z naléhavosti se přenáší na existenci pracovní pozice, nikoliv na jednotlivce, který o přijetí na pozici teprve usiluje. Motivы povinnosti a přebírání zodpovědnosti spolu s posilováním pocitu vlastní důležitosti či kompenzace komplexu méněcennosti jsou mezi motivy humanitárních pracovníků naopak považovány za nežádoucí (Říčan, 2002-2010, NOHA, 1998).

Pocit povinnosti v případě této studie je konkrétně vázán na naléhavost situace, respondenti se cítí povinni se osobně zasadit o zlepšení humanitárních podmínek na migrační trase a změnu celkové situace, která je dle dotazovaných vyvolaná špatnou činností či úplnou nečinností společností k těmto úkolům vymezených osob/orgánů/skupin/institucí. „*Takové věci, jako že si myslím, že by to měli zajišťovat profíci a vládní instituce, že je to vlastně obrovské selhání oficiálních institucí, nemusím dodávat, to snad zmiňuje každý.*“ (Apolena) „*Asi tam sehrál roli moment toho, že se ty lokální státy o to vůbec nezajímají, že to tam vlastně není nijak řízené, koordinované, dotované ze strany toho konkrétního státu, kdy zjevně nechce nebo není schopen něco takového zařídit, tak to byl pro mě asi nějaký zásadní zlomový bod. Když se o to prostě nepostaral nikdo jinej.*“ (Bronislav) „*Já si myslím, že bych tam především jezdit vůbec neměla a měli by tam jezdit úplně jiní lidi než já. Třeba profesionálové, kteří by se měli stáhnout z celé EU a dělat to profesionálně a ne já. [...] Ale protože tam tihle lidi evidentně nejsou, tak tam jedu, no.*“ (Daniela) „*Jinak, co mě vždycky motivuje něco dělat, ať už je to politický aktivismus nebo tohle dobrovolničení, tak je to nějaký pocit povinnosti. [...] Tohle dobrovolničení tady... je skvělé, že se to děje, je potřeba aby se to dělo, bohužel není jiná možnost, kvůli tomu jaká je politická situace, akorát mám z toho smíšené pocity, protože vím, že kdyby ty státy fungovaly tak, jak mají, tak my tady*

vůbec nejsme, protože všechny tyhle věci budou zorganizovány profesionálama, kteří jsou za to placení a kteří to umí líp než my, dostávají za to plat a prostě nemuseli bychom tady nikde punkově vydávat a převážet věci a bylo by to v pohodě.“ (Jan) V některých případech dochází až k přebírání zodpovědnosti za situaci. *„Cítím určitou zodpovědnost za to, co se děje.“* (Bronislav) Frič a kol. (2001) by motiv povinnosti zařadil mezi normativní motivaci, která je postavená na morálních normách či neformálních pravidlech společnosti, které jednotlivec přijal za své. Více se vnitřnímu nastavení bude věnovat kapitola Hodnoty a ideály.

6.2.2.3 Potřeba

Potřeba bývá definována jakožto vnitřní stav jedince, charakteristický nedostatkem nebo přesycením. Uspokojování této potřeby je pak funkcí motivace. Termínem potřeba je opatřena široká škála psychologických stavů, v případě tohoto výzkumu se pocit potřeby, nutkání zaměřeného k aktivitě, objevil u respondentů dvěma způsoby. První z nich je potřeba pomoci, nezávislá na typu dobrovolníka: *„Cítím potřebu pomáhat potřebným.“* (Apolena) *„Co se tam děje, je pro mě jako pro člověka nepřijatelné a cítím potřebu s tím něco udělat.“* (Ema).

Druhým směrem se potřeba u respondentů projevila v souvislosti s vlastním rozvojem. Tato potřeba byla charakteristická pro většinu dobrovolníků spadajících do kategorie Hledačů zkušeností, u kterých se projevila zcela vědomě. V nevědomé podobě se její náznaky objevily i u některých Paniců a Veteránů, proto byla zařazena taktéž mezi potřeby základní. *„A měl jsem prostě vnitřní potřebu sem [do Řecku] jet.“* (Karel) Konkrétně se objevily osobní potřeby, které by se daly shrnout jako potřeba změny, doplnění zkušeností, či posunu. *„Já ty místa potřebuju prostrídat. [...] Tady v Idomeni na divoko v Řecku, budou nejspíš dost jiné podmínky. A to je jedině dobře pro mě.“* (Daniela) *„Ta osobní zkušenost je něco, co mi chybí a co je ten dílek, který je nejspíš potřeba do té skládky doplnit.“* (Hynek) *„Měla jsem potřebu si vyzkoušet víc a víc, takže jsem se přes Pražského Hlavního nádraží a detenčních zařízení dostala až k výjezdům do zahraničí.“* (Marie) *„Hlavně z tohoto hlediska [aktivity v ČR] jsem měl potřebu sem konečně jet.“* (Jan)

6.2.3 Hodnoty a ideály (DVO2)

V Českých výzkumech, především pak u Friče (2001), spadají hodnoty a ideály do kategorie konvenční (normativní) motivace, která je postavena na následování představy o správném způsobu života přejatou od rodiny, přátel či společnosti. Podle Bedrnové a Nového (2002) jsou hodnoty a ideály vnitřně ukotvené a naopak samy mají normotvorný charakter.

Na základě výsledků tohoto výzkumu, se přikláním k názoru, že právě hodnoty a ideály jsou nejhlubšími zjištěnými motivačními zdroji s normativním potenciálem, protože právě hodnoty a ideály posloužily respondentům k orientaci ve svých pocitech a pomohly zvolit si motivační cíl. Pocity z předchozí kapitoly, které ovlivnily zvolené cíle, mají svůj základ v ideálech a hodnotovém nastavení respondentů.

Hodnoty a ideály se tímto řadí mezi motivy vnitřní a tato kapitola je odpovědí na DVO2: *Jaké vnitřní motivy (především pocity a hodnoty) sehrály roli při rozhodování o odjezdu?* Hodnoty a ideály jsou stálicemi mezi motivy dobrovolníků a objevují se jako samostatné kategorie ve většině výzkumů jako „vyjádření hodnot“ (Clary a kol., 1998), „vnitřní odměny“ (Cnaan, Amrofel, 1996), „humanismus a idealismus“ (Ilsley, 1990), „hodnota člověka“ (Braunerová, 2011). Zároveň je nutné podotknout, že hodnoty a ideály jsou motivy nevědomé a proto je proces jejich zjišťování poměrně náročný a jejich podrobný rozbor nebyl cílem této práce. Přesto se jedná o velice zajímavé téma, které by vydalo na další samostatnou studii.

V psychologii je možno o hodnotách uvažovat v různých pohledech, v tomto případě se jedná o hodnoty jako důvody k tomu usilovat o nějaký objekt/cíl nebo se mu vyhýbat. Respondenti se shodovali na tom, že dobrovolnický výjezd do zahraničí jako forma pomoci při migrační krizi, je pro ně osobně něco docela automatického a přirozeného: *„Já to dobrovolničení vnímám jako pro mě naprosto normální chování. Nezdá se mi, že by ta situace byla v něčem zvláštní nebo divná. Může to znít blbě, když jsem takhle neposledy pomáhal u nějakých českých povodní, ale fakt na tom nic zvláštního nevidím.“* (Bronislav) Respondenti také vnímali, že stejné hodnoty mají i další s nimi spolupracující dobrovolníci: *“Najednou já vůbec neřeším, kdo jsou, jak jsou politicky zaměření ostatní [dobrovolníci]. [...] Všichni máme ty společné hodnoty, které tohle všechno převyšují, nějakou rovinu čistě politickou.“* (Marie) Nejobecnější hodnotou, která by se dala považovat za zastřešující ostatní často zmíněné, byla lidskost ve smyslu humanismu: *„Situace ve mně apelovala na moji lidskou stránku. Prostě moje empatie a obecně to, že jsem člověk a vidím jiného člověka trpět, ostatní lidi trpět, a je to metaforicky přímo za mými dveřma a já s tím nic neudělám, to je pro mě naprosto nepřijatelné.“* (Ema)

Co se týče ideálů, jsou definovány jako konkrétní vize nebo představy toho, co je považováno za žádoucí a co je cílem snažení. Je to model, který jedinci slouží jako vodítko jeho jednání. Většina respondentů tušila existenci ideálů a jejich vlivu na rozhodování a jednání: *„Vím, jaký svět chci vybudovat a nevím, jestli se toho dožiju, ale vím, že ta práce za*

to stojí.[...] A když beru vážně to, co si myslím, tak nemám jinou možnost, než být tady a snažit se těm lidem pomoci.“ (Jan) Úroveň schopnosti jejich uvědomění a verbalizace se však výrazně lišila, proto nemohu tuto kapitolu podpořit kvalitními přímými citacemi. Někteří respondenti velice výstižně identifikovali ideály vedoucí k účasti na dobrovolnickém terénním výjezdu a byli schopni je popsat i s použitím odborných výrazů, jiní se vyjadřovali spíše lidově a podoba ideálů byla vykreslena spíše celkovým průběhem rozhovoru. Zjištěným modelovým ideálem (soubor charakteristik, na kterém se respondenti shodují) je tak svět, založený na hodnotách humanismu, bez zbytečného utrpení, uplatňující princip tolerance, solidarity a dodržování lidských práv. *„A teď se tak trochu obávám, aby ta humanita a snášenlivost nebyla jenom na papíře. Aby to ve skutečnosti nebyla spíš lhostejnost. Že dokud ty nebudeš otravovat, tak já nebudu otravovat tebe.“* (Ema) Nejednou se jako součást ideálního světa, k jehož existenci se snaží svým jednáním přispět, objevil také prvek reciprocity. Snaha o vytvoření takového světa, kde si lidé navzájem pomáhají, byla spojena s vlastní zkušeností, kdy respondentovi (nebo jeho sociální skupině) bylo v minulosti pomoheno nebo s obavou o nejistou budoucnost v nejistém světě: *„Nikdy nevím, kdy budu potřebovat pomoc já. Jsem v podstatě taky takový uprchlík, každou chvíli někam migruju.“* (Apolena)

6.2.4 Motivy odvozené (DVO3)

Jak už bylo zmíněno v předchozích částech této práce, motivace je dynamický proces, v rámci kterého se i motivační faktory vyvíjí v závislosti na zkušenostech jedince. Předchozí kapitoly mapovaly motivace vnější a vnitřní, které jsou společně všem definovaným skupinám dobrovolníků a objevují se u nich před samotným výjezdem do terénu. Jednalo se tedy o motivy základní, které dobrovolníky přivádí k vykonání činnosti nezávisle na předchozích zkušenostech. Tato kapitola se bude zabývat dalšími motivy, a sice motivy odvozenými. Odvozené se nazývají proto, že se u dobrovolníků objevují až na základě zkušenosti, ať už s dobrovolnictvím nebo s pobytem v krizové oblasti, v průběhu či po absolvování oné činnosti. Tyto motivy nejsou u kategorie Paniců před odjezdem zastoupeny vůbec (u respondentů nebyly zjištěny), u kategorie Hledačů zkušeností se projevují částečně v závislosti na typu jejich předchozí zkušenosti, plně projevené jsou u kategorie Veteránů, kdy postupně nabývaly na významu a v případě opakovaného výjezdu někdy sehrály důležitější roli než motivy identifikované jako základní.

Tato kapitola je tedy odpovědí na DVO3: *Jak se měnily představy, očekávání a motivace dobrovolníků v průběhu vykonávání dobrovolnické činnosti? Jaké faktory působily na motivaci respondentů v průběhu jejich dobrovolnické činnosti?* Motivy odvozené můžeme zařadit do následujících kategorií:

- (1) Zážitky a silné emoce
  - a. Smysluplnost vykonávané činnosti
  - b. Dobrovolnická sounáležitost
- (2) Zkušenosti a seberozvoj

6.2.4.1 Zážitky a silné emoce

Zážitky se objevují jako kategorie motivů u dobrovolníků a humanitárních pracovníků poměrně běžně, našli bychom je v řadě koncepcí pod pojmy „*radost*“ (Ilsley, 1990), „*hédonistická motivace*“ (Frič, Pospíšilová a kol., 2010), „*vnitřní odměny*“ (Cnaan, Amorfel, 1996) či „*dobrodružství*“ (Bjerneld, 2009). I všichni respondenti tohoto výzkumu očekávali, že v průběhu terénní práce něco zažijí, zážitky však přichází jako součást každé nové zkušenosti, bez znalosti prostředí, do kterého se vydávají, však nelze očekávat typ, polaritu (pozitivní či negativní) ani intenzitu oněch zážitků. Zážitky jako motiv nebyly zmiňovány před odjezdem u kategorie Paniců, u Hledačů zkušeností se objevily jen opatrně. Zásadní rozdíl nastal v případě kategorie Veteránů a v průběhu či po skončení terénního výjezdu u prvních dvou kategorií.

Opatrná očekávání dobrovolníků: „*Očekávám od toho taky lepší pocit, než že jen někam posílám peníze.*“ (Bronislav) „*Kdybych měla pomoci jedné matce s jedním dítětem, tak budu šťastná.*“ (Apolena) jsou s příjezdem do krizové oblasti překonána a dobrovolníci se potýkají s problémem silné emoce popsat a zpracovat: „*Bylo to první takové překvapení a nadšení z toho, že dělám něco úplně nového a vlastně ani nevím, jak to popsat...*“ (Jan) „*Poprvé u toho člověk cítí fakt velké emoce, to se špatně popisuje, možná se do toho pokládá moc spontánně.*“ (Marie) To se týká i těch zkušenějších: „*Tady [ČR] taky dobrovolničím, ale tam je to takové na dřev obnažené lidství. Jako že je to všechno mnohem intenzivnější. [...] Předtím jsem byl v Africe [...] a ani to nebylo tak intenzivní, jako ti uprchlíci. Ti uprchlíci byli daleko intenzivnější, alespoň pro mě osobně.*“ (Gabriel) „*V konfrontaci s tou neutěšenou realitou těch běženců, tam člověk nalezne bezprostřední až řekl bych ontologickou zkušenost bytí, fakt jako reálného bytí, existence, která je najednou oprostěná od ostatních tlaků.*“ (Hynek) S určitým odstupem si dobrovolníci prvotní emoci racionalizují do pozitivního

prožitku: „Mě baví pomáhat uprchlíkům a i všechna práce, která s tím souvisí. Prostě celý řetězec činností, do kterého mě baví se zapojit.“ (Marie) „Třeba tady zrovna je to docela zábava, u toho [jiná dobrovolně vykonávaná aktivita v ČR] to dost často ani zábava není.“ (Jan) Který se pro ně stává dalším motivačním faktorem: „Mě na tom ale baví ten adrenalin a tak. Že řešíš hrozně velké rozhodnutí, ke kterým by ses normálně nedostala. Což je možná blbě přiznat, ale myslím, že to tak nějak kolem mě mají všichni. A jde o nějaký naprosto netypický problém, který bych jinak vůbec nemusela řešit. A to mi přijde dobré, to mě na tom docela baví.“ (Daniela) „Já si tady tak trochu dobývám baterky do dlouhodobých aktivit.“ (Jan)

Motiv emotivních zážitků může být pro některé dobrovolníky tak silný, že se obávají toho, aby nepřerostl až v nezdravou závislost: „To dobrovolničení je, jak už jsem popsál, daleko zábavnější, ale možná i proto tomu nechci propadnout.“ (Jan) „Viděl jsem spoustu lidí, kteří nebyli schopní si od toho udržet odstup. Což se teď nejspíš týká i mě. Jak mě to tam teď tak strašně táhne, tak si říkám, že ani já od toho nemám odstup.“ (Gabriel) Takovou nezdravou závislost na zážitcích spolu s problémy adaptovat se po návratu zpět do běžného života vyzorovali respondenti na sobě či svém okolí, které se dobrovolnictví na balkánské trase zúčastnilo: „Teď zpátky v ČR je všechno ve stresu a smysl mi to nedává. Prostě chodit do práce je úplně k ničemu, ty činnosti, které tady dělám a nemám z toho dobrý pocit. Navíc člověk je tady tak trochu pod tlakem.“ (Jan) „Já myslím, že ti, co tam jeli, mají tendenci se tam vracet a pak je dost důležitá ta práce s nějakým psychologickým poradenstvím těm dobrovolníkům, protože [...] do toho je hrozně lehké spadnout, v tom smyslu, že tam člověk jede a pak má velký problém se od té dočasnosti oprostit a začít žít zase zpátky normální život.“ (Hynek) „A pokud se budeme bavit o těch závislých, co tam jsou, ti budou sami ve velké krizi, ale až ta uprchlická krize skončí.“ (Gabriel)

6.2.4.2 Smysluplnost vykonávané činnosti

Pravděpodobně nejsilnějším z prožitků, který potkal všechny dotazované respondenty a který disponuje potenciálem přetavit se v motivační faktor pro budoucí terénní výjezdy, je pocit užitečnosti, potřebnosti a prospěšnosti v rámci výkonu smysluplné činnosti. Právě snaha být užitečný je základní charakteristikou dobrovolnictví veřejně prospěšného a hluboká smysluplnost humanitární práce je pak důležitým motivem českých humanitárních pracovníků (Braunerová, 2011). V tomto se zkušenosti respondentů z krizové oblasti setkávají s teoretickými koncepty a stávají se potenciálním motivem pro budoucí výjezd. „Zjistil jsem,

že je to rozhodně práce, která má smysl“ (Karel) „Člověk vidí, že to má smysl.“ (Iva) „Já jsem vždycky měl pocit, že když tam jsem, tak to má smysl. Což je hrozně dobrý a návykový. To je hrozně logický a myslím si, že to tam ostatní mají taky.“ (Gabriel) „Jsem viděl, že to má smysl tam být, člověk tam byl a dělal věci, které dávají smysl, a bylo to všechno v klidu.“ (Jan) „Tam dělají něco, co má smysl a zároveň jediný tlak, který je na ně vyvíjen je ten, aby ten smysl za to stál.“ (Hynek)

Smysluplnost respondenti vidí v tom, že odvádějí v rámci možností kvalitní práci a zároveň tím přispívají k naplnění zvolených cílů. Pro některé je náročné smysl v některých dalších činnostech nalézt: *„Já myslím, že v té odcizené době, ve které žijeme, je spousta věcí, které lidi dělají, ale žádný smysl to reálně nemá...“ (Hynek)* A i v případě, že respondenti po úvaze užitečné a smysluplné činnosti v rámci dlouhodobého dobrovolnictví či běžného života nalézají, v případě zkušenosti z terénu se dostavuje dimenze hlubokého prožitku díky tomu, že výsledky jejich osobní dobrovolnické činnosti mají v krizové oblasti bezprostřední dopad: *„Bylo pro mě super být využitá, že jsem reálně strávila hodiny prací a bylo to potřeba. Hromady neroztříděných pytlů se změnilo na hromady roztříděných krabic. To zní hrozně to tak říct, ale dělala jsem něco potřebného a viděla výsledek.“ (Lenka)* *„Uspokojení mi přináší, že vidím ten efekt, že ti dobrovolníci tu jsou, že dělají velký kus práce a výsledek je vidět bezprostředně. Tohle člověk v jiné práci hned tak nevidí. Tady vím a vidím, že když odpoledne roztřídím oblečení, tak ho večer někdo dostane a bude mu teplo. Tohle je skvělé a z toho mám dobrý pocit.“ (Marie)* *„Je to práce s okamžitými výsledkami, když prostě člověku dáš stan nebo mu postavíš postel, tak ten člověk má tu noc kde spát.“ (Jan)* Právě okamžitý a viditelný výsledek je to, co mohou dobrovolníci postrádat v zaměstnání či dlouhodobých projektech a v čem v terénu nalézají zalíbení: *„Tyhle věci jsou tak krásně viditelné proti tomu, na co jsem zvyklý, když dělám nějaké dlouhodobé kampaně, které navíc mají nízkou úspěšnost, ale já to prostě dělám z toho důvodu, že mám pocit, že třeba za deset patnáct let tady bude díky tomu něco lepšího, než je teď.“ (Jan)*

6.2.4.3 Dobrovolnická sounáležitost

Jak už bylo zmíněno v kapitole „Dobrovolníci chtějí“, motivy socializační se nacházejí ve většině teoretických konceptů popisujících motivaci dobrovolníků. Ať už se jedná o kategorii „socializace“ (Clary a kol., 1998), „sociálních motivů“ (Ilsley, 1990) či „sociálně-interaktivních odměn“ (Cnaan, Amrofel, 1996), důležitou roli v nich hraje příležitost vytvářet nové kvalitní vztahy či spolupráce se stejně smýšlejícími lidmi, jak je tomu u motivace

zkušenějších humanitárních pracovníků (Bjerneld, 2009). Na rozdíl od základního motivu „Být součástí skupiny“, ve kterém je za skupinu považováno domácí společenské prostředí, teprve po získání zkušenosti z krizové oblasti si respondenti začínají uvědomovat společné charakteristiky dobrovolníků nacházejících se v krizové oblasti, čímž z nich vytváří sociální skupinu: „*Ted' jak jsem si to vyzkoušel, tak vím, že by bylo příjemné tady příště mít někoho, koho bych znal, ale není to vůbec nutné, protože lidi tady jsou super.*“ (Jan) „*A pak to má ještě takový bonus, že tady prostě člověk potká skvělé lidi. Spojuje to lidi s nějakýma podobnýma hodnotama.*“ (Marie) Nejčastěji sociální skupinu, se kterou se následně sami identifikují a považují se za její součást: „*Mě to přijde fakt dobré, že jsem tam jakože mezi svýma. To je taková úžasná bublina, ve které se cítím hrozně dobře.*“ (Daniela) „*Tihle lidi jsou skvělí, taková bublina podobných bláznů, máme si spolu taky hodně co říct.*“ (Apolena)

A právě pocit sounáležitosti se skupinou a obohacování se vztahy ve skupině vzniklými se stává jednou z motivací pro další terénní výjezdy: „*Je to i o tom, že jsou tu skvělí lidi, mám plno kamarádů, asi tak třikrát tolik za toho posledního půl roku, co se tomu věnuju, a to je úžasné.*“ (Marie) „*Mě na tom baví ti ostatní lidi, jako další dobrovolníci. Já ráda jezdím do fieldu, protože tam jsou ti lidi fakt strašně divní. Ale v dobrém, jakože vlastně všichni ti divní, jsou zároveň strašně zajímaví. Já se s nima ráda setkávám a vyprávíme si pak různé ty historky, které by byly v Česku hrozně divné, ale tam je máme podobné, takže je to tam vlastně hrozně normální. A to se pak cítím jako doma.*“ (Daniela)

Na základě pozorování a analýzy dokumentů spadajících do tohoto výzkumu bylo navíc zjištěno, že se čeští dobrovolníci vyjíždějící na balkánskou trasu migrační krize ve většině případů opravdu cítí a chovají jako skupina, která se na základě jednotného společného cíle „zmírnit humanitární krizi a pomoci lidem na útěku“ vzájemně podporuje. Přestože se jedná o skupinu velice různorodou, čítající tisíce členů, kteří se vzájemně osobně neznají (komunikace probíhá v rámci sociálních sítí), dochází mezi nimi k otevřenému sdílení informací, zkušeností, dovedností, služeb a dokonce i materiálních či finančních prostředků.

6.2.4.4 Zkušenosti a seberozvoj

Kategorie získávání zkušeností a seberozvoje je jedinou čistě „reciproční“ (Frič, 2001) či „egoistickou“ (Frič, Pospíšilová a kol., 2010) motivací nalezenou v rámci tohoto výzkumu. Znamená to, že se jedná o racionální pragmatickou motivaci s hlavním cílem prospět dobrovolníkovi. Opět se jedná o motivaci odvozenou, čili vzniklou až na základě hlubší znalosti problematiky. Podobně jako v kategorii „Zážitky a silné emoce“ každý z respondentů

předpokládal, že se o nějakou zkušenost obohatí, stejně jako je tomu u jakéhokoliv jiného lidského konání, do jaké míry a jaká ta zkušenost bude, však bylo natolik nejasné, že se nedá hovořit o jejím motivačním charakteru. „*Je to prostě nové, třeba jako když to přirovnám k prvnímu projevu na demonstraci, že prostě najednou přijdeš někam, kde něco děláš nebo něco říkáš, vůbec nevíš, jaké to bude, ale probíhá to v pohodě, tak to беру jako ok a už vím, že to jsou věci, které nějak zvládám.*“ (Jan) Nevylučuji, že existují i tací dobrovolníci z kategorie Paniců, kteří jsou i bez dlouhodobého zájmu o téma, předchozí zkušenosti s dobrovolnictvím nebo prací v krizové oblasti, již před prvním výjezdem motivováni získáním nových zkušeností pro osobní či kariérní rozvoj, nicméně se žádný z nich mezi respondenty tohoto výzkumu nevyskytnul.

Co se týče osobnostního rozvoje a získávání takzvaných měkkých dovedností, respondenti hojně přiznávají, že jsou zkušenosti z terénu obohacující: „*Je to prostě velká zkušenost, o které vím, že by mě obohatila a dala mi něco, a místo toho tady sedím v tom Brně a načítám všechnu tu teorii.*“ (Hynek) „*Určitě jsem si uvědomila, že mě to hodně obohacuje.*“ (Marie) „*Já si myslím, že kromě toho, že to snad těm lidem alespoň trochu pomůže, tak to hodně dá i člověku po různých stránkách - ať už praktických zkušeností, tak snad i nějaký osobnostní rozvoj.*“ (Iva)

Motiv získání profesionálních zkušeností je naprosto charakteristický pro Hledače zkušeností: „*Já se přiznám, že mě dobrovolnictví zajímá i z akademického pohledu. Mě hodně zajímá, jak tyhle kolektivy fungují, jaká je tam organizační struktura a jakým způsobem probíhá organizace určité masy lidí při té pomoci. A zároveň jak se ta pomoc reálně projevuje vůči těm lidem.*“ (Hynek) Nebo se objevuje vždy v návaznosti na poznání z terénu: „*Naučíš se tu nějaké základní věci, které jsou pak zároveň i použitelné, když chce člověk něco dělat pak i v Čechách.*“ (Jan) „*Tím, že prostě vyřešíš nějaký úplně nový problém, tak ti to dá nějakou zkušenost. Když v [rámcí stabilního zaměstnání] řešíš pořád ty stejné problémy, tak už ti to nic nedá.*“ (Daniela) „*Určitě si chci tentokrát rozšířit schopnosti. Protože na terén se úplně připravit nedá, člověk se musí operativně učit na místě a to mě na tom baví.*“ (Marie) Někteří respondenti se dokonce rozhodli v této formě dobrovolnictví pokračovat směrem k profesionalizaci: „*Asi bych to chtěla už trošičku profesionalizovat.*“ (Marie) „*Prostě cítím, že se na to i ostatní lidi musí dívat trochu jinak, nechci říkat přímo profesionálně, ale vlastně jo.*“ (Gabriel) A to nejen profesionalizaci činností v rámci humanitární krize vykonávaných, ale i vlastnímu přístupu k nabývání zkušeností: „*Ted' už s téma zkušenostma přichází nějaká racionalita a dělat si v těch věcech systém, učit se od ostatních a myslet víc na to, že je člověk*

součástí většího systému. A to se pak hodí pro jakoukoliv práci ať už venku, tak i třeba v běžném zaměstnání.“ (Marie)

Respondenti zmiňovali i konkrétní dovednosti, které získali nebo si procvičili, ty jsou však závislé na osobnosti a prioritách jedince. Objevily se některé profesně velice specifické: *„A pak jsem se tam naučila ještě pediatrii.“* (Daniela), technické: *„Naučil jsem se třeba to, jak funguje sklad, obzvlášť je zajímavé, jak funguje sklad v polních podmínkách.“* (Jan) a další: *„To byla taková velká škola sebeorganizace.“* (František) *„Člověk se tím naučí mnohem lépe vnímat ten kolektiv a rozšiřuje si sociální inteligenci, tou prací v kolektivu, ale taky i práci s těma cizíma lidma.“* (Marie) *„Já jsem se například naučila trpělivosti, toleranci, možná i nějaké asertivitě, v případě, kdy něčeho je málo a požadavků je hodně, tak umět říct ne.“* (Iva) Přesto, že cílené získávání nových zkušeností a osobnostní rozvoj respondenti sami neuvádí jako motiv výjezdů do zahraničí, z rozhovorů, pozorování i analyzovaných dokumentů vyplývá, že při rozhodování o opakovaném výjezdu do terénu se i získávání nových zkušeností a seberozvoj nachází mezi motivačními faktory, především však mezi těmi buďto nevědomými nebo veřejně nepřiznanými.

Závěr

Cílem této práce bylo rozkrýt motivy českých dobrovolníků odjíždějících zapojit se do dobrovolnické činnosti v rámci humanitární krize probíhající na balkánské trase migrační krize. V rámci výzkumu jsem se snažila porozumět důvodům, které dobrovolníky vedou k rozhodnutí odjet na vlastní náklady a ve svém volném čase do krizových oblastí v zahraničí a věnovat se pomoci migrantům putujícím do Evropy. Jako metodu výzkumu v rámci kvalitativního paradigmatu jsem si zvolila zúčastněné pozorování, což znamená, že jsem se stala součástí skupiny, kterou jsem zkoumala technikami pozorování, dotazování, rozhovorů a analýzy dokumentů.

V teoretické části práce seznamuji čtenáře s motivací, která je dynamickým vnitřním procesem podněcujícím jednotlivce k určitému chování, jednání nebo činnosti. Zabývám se také zdroji motivace, což jsou podněty k cílenému jednání bez ohledu na to, čím a na jaké úrovni byly vyvolány. Dále také definuji dobrovolnictví, svobodně zvolenou činnost, kterou jedinec vykonává ve prospěch druhých bez nároku na odměnu, a nabízím přehled koncepcí zabývajících se motivy dobrovolnictví a výsledky studie největšího českého výzkumu o tomto fenoménu. Kapitola o humanitární pomoci se zaměřuje především na osobu humanitárního pracovníka a psychickou, emociální a fyzickou náročnost humanitární práce, která je spojená s určitým rizikem, ale která zároveň nabízí pocit dobrodružství. Na závěr opět nabízím přehled motivů, tentokrát humanitárních pracovníků.

Výsledkem mého bádání založeného na předchozích teoretických poznatcích je kapitola analytická, kterou otevírá představením společensko-politické situace v ČR a mediálního pokrytí evropské migrační krize v českých médiích. Zpravodajství zobrazující zubožené migranty, kteří jsou označováni za hrozbu, spolu s převážně xenofobní odpovědí většinové české společnosti na jejich humanitární potřeby, navíc podpořené některými významnými politiky a osobnostmi veřejného života, jsou nedílnou součástí situace, na kterou zjištěné motivy dobrovolníků reagují. Samy zjištěné motivy jsou pak rozděleny na čtyři skupiny: (1) sdílené „Hodnoty a ideály“ lidskosti ve smyslu humanismu v dobrovolnících vyvolávají určité pocity. (2) „Dobrovolníci cítí“ povinnost osobně se zasadit o zlepšení humanitárních podmínek na migrační trase a změnu celkové situace, která je dle dotazovaných vyvolaná špatnou činností či úplnou nečinností oficiálních orgánů. Obecná potřeba pomoci lidem v nouzi je doprovázena potřebou dělat něco víc, než je možné v ČR, které se humanitární rozměr krize přímo netýká. Zároveň jsou dobrovolníci motivováni

nepříjemnými pocity, mezi kterými kraluje stud. (3) Na základě toho pak „Dobrovolníci chtějí“ pomáhat potřebným, přestože si uvědomují limity takové neprofesionální pomoci. Kvůli situaci v ČR chtějí dobrovolníci především vidět humanitární krizi na vlastní oči, aby si na ni mohli udělat svůj názor podložený vlastní zkušeností, nikoliv informacemi zprostředkovanými médii. Doufají, že tímto budou schopni ovlivnit veřejné mínění, ať už v ČR nebo o ČR. Touží také zažít situaci v terénu a připojit se tak ke skupině českých dobrovolníků, které mají ve svém sociálním okolí. (4) „Motivy odvozené“ představují paletu zdrojů motivace, která přichází až na základě zkušenosti z terénu. Řadí se mezi ně zážitky a silné emoce obecně, konkrétně pak především ty vyvolané smysluplností vykonávané činnosti, která má navíc bezprostřední a viditelný dopad. Příjemnými egoistickými motivy k opakovanému výjezdu jsou pak přátelská atmosféra a sounáležitost dobrovolníků v terénu a získání nových zkušeností napomáhajících profesnímu či osobnostnímu rozvoji.

V průběhu analytické části jsou jednotlivé motivace průběžně srovnávány s motivacemi objevenými v jiných výzkumech o dobrovolnictví a humanitární práci. Mám-li toto srovnávání shrnout, mohu říci, že každý z objevených motivů by bylo možné zařadit do některých teoretických konceptů, jako celek je však koncepce motivů dobrovolníků navrhovaná v rámci této práce jedinečná. Důležitou roli, jak už bylo zmíněno, hrají faktory mediálního pokrytí evropské migrační krize v českých médiích a společensko-politické odpovědi na něj. Domnívám se, že bez těchto faktorů by bylo zastoupení českých dobrovolníků při humanitární krizi v zahraničí rozdílné. Nemůžu s určitostí tvrdit, že by byl jejich počet mnohem nižší, přikláním se však k myšlence, že by jiná situace přilákala jiné typy dobrovolníků a složení zdrojů jejich motivace by bylo zásadně odlišné.

Doufám, že tato práce bude k užitku organizacím využívajícím/koordinujícím činnost dobrovolníků při humanitárních krizích doma i v zahraničí a pomůže upozornit na výjezdy českých dobrovolníků na Balkán v rámci zapojení do humanitární krize a objasnit jejich motivy každému, kdo se o ně zajímá. Tento jev není z akademického pohledu prozatím systematicky zkoumán a zmapován, a jistě by si vysloužil větší pozornost. Vlastním sepsáním této práce jako výzkumník-participant přebírám a v konečném důsledku pomáhám naplňovat jeden z cílů zkoumané skupiny dobrovolníků, a sice „ovlivňování veřejného mínění“.

Seznam použité literatury

- Armstrong, M. (2007): *Řízení lidských zdrojů: Nejnovější trendy a postupy*. Praha: Grada Publishing.
- Balcar, K. (1991): *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Chrudim: Mach.
- Baštěcká, B. a kol. (2005): *Terénní krizová práce: Psychosociální intervenční týmy*. Praha: Grada Publishing.
- Bedrnová, E., Nový I. (2002): *Psychologie a sociologie řízení*. Praha: Management Press.
- Bělohávek, F. (1996): *Organizační chování*. Olomouc: Rubico.
- Bjernereld, M. (2009): *Images, motives and challenges for western health workers in humanitarian action* (disertační práce). Uppsala: Uppsala University.
- Blatný, M. a kol. (2010): *Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy*. Praha: Grada Publishing.
- Blažek, L. (2014): *Management: Organizování, rozhodování, ovlivňování*. Praha: Grada Publishing.
- Braunerová, D. (2011): *Motivace humanitárních pracovníků pro pomoc na zahraničních misích v oblastech zasážených krizí* (diplomová práce). Brno: Masarykova Univerzita.
- Břešťan, R. (2016): *Vedení televize Prima nařídilo redaktorům: uprchlíky zobrazovat jako hrozbu a riziko* [online]. Dostupné 16.6.2016: <http://hlidacipes.org/vedeni-tv-prima-naridilo/>
- Buchtík, M., Pilecká, J. (2006): *Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků březen 2016*. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologický ústav AV ČR.
- Cahill, K. M. (2003): *Basics of International Humanitarian Missions*. New York: International Humanitarian Affairs.
- Çakırpaloğlu, P. (2012): *Úvod do psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing.
- Clary, E.G. et al (1998): Understanding and assessing the motivation of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 74, pp. 1517- 1530.

- Cnaan, R. A., Amroffell, L. (1996): Mapping volunteer activity. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. Vol. 23, pp. 335-351.
- Cnaan, R. A., Handy, F., Wadsworth, M. (1996): Defining who is a volunteer: Conceptual and empirical considerations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, Vol. 25, No. 3, pp. 364-383.
- Člověk v tísni (2016): *Často kladené dotazy* [online]. Dostupné 16.6.2016: <https://www.clovekvtisni.cz/cs/migrace/info/casto-kladene-dotazy>
- ČTK (2015): *Migrantům v Berkasovu pomáhají „pololegálně“ stovky Čechů* [online]. Dostupné 16.6.2016: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/uprchlikum-v-berkasovu-pomahaji-pololegalne-stovky-cechu_360639.html
- Disman, M. (2000): *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum.
- Esmond, J., Dunlop, P. (2004): *Developing the volunteer motivation inventory to assess the underlying motivational drives of volunteers in Western Australia*. Perth: CLAN WA.
- Frič, P. a kol. (2001): *Dárcovství a dobrovolnictví v České republice*. Praha: Agnes.
- Frič, P., Pospíšilová, T. a kol. (2010): *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21.století*. Praha: Agnes.
- Hartl, P. (2009): *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hendl, J. (2005): *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Homola, M. (1969): *Otázky motivace v psychologii*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Homola, M. (1977): *Motivace lidského chování*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Horton-Smith, D. (1981): Altruism, volunteers, and volunteerism. *Journal of Voluntary Action Research*. Vol. 10, pp. 21-36.
- Hrabal, V., Man, F., Pavelková, I. (1989): *Psychologické otázky motivace ve škole*. Praha: SPN.

Ilsley, P. J. (1990): *Enhancing the volunteer experience: New insights on strengthening volunteer participation, learning, and commitment*. San Francisco: Jossey-Bass.

International Association for Volunteer Effort (2001): *The Universal Declaration on Volunteering* [online]. Dostupné 16.6.1016: <https://www.iave.org/advocacy/the-universal-declaration-on-volunteering/>

Krátká, K., Pernicová, H. a kol. (2010): *Historie a současnost dobrovolnictví v České Republice*. Tišnov: Sebevědomé Tišnovsko.

Kruhonja, K. a kol. (2001): *I Choose Life. Building a Democratic Society Based on the Culture of Non-violence. Post-war Peace Building in Eastern Croatia*. Osijek: Center for Peace, Nonviolence and Human Rights.

Linhart, J., Petrušek, M., Vodáková, A., Maříková, H. (1996): *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.

Miovský, M. (2006): *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.

Mlčák, Z., Šamajová, J. (2013): Motivace, intenzita a trvání dobrovolnické aktivity. *Psychologie a její kontexty*. Roč. 4, č. 1, str. 29 – 36.

MVČR (2015): *Situace v oblasti nelegální migrace v ČR* [online]. Dostupné 16.6.2016: <http://www.mvcr.cz/migrace/clanek/situace-v-oblasti-nelegalni-migrace-v-cr.aspx>

MZV (2010): *Základní přehled humanitární pomoci* [online]. Dostupné 16.6.2016: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/humanitarni_pomoc/prirucka_WFP_pro_nevladni_organizace/zakladni_prehled_humanitarni_pomoci.html

Němec, J. (2009): *Výběr a příprava osob vyjíždějících na zahraniční humanitární a rozvojové mise* (diplomová práce). Olomouc: Univerzita Palackého.

Mrkvička, J. (1971): *Člověk v akci*. Praha: Avicentrum.

Nakonečný, M. (1995): *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář.

Nakonečný, M. (1996): *Motivace lidského chování*. Praha: Academia.

- Nakonečný, M. (1997): *Encyklopedie obecné psychologie*. Praha: Academia.
- Nakonečný, M. (2005): *Sociální psychologie organizace*. Praha: Grada Publishing.
- Nakonečný, M. (2009): *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
- NOHA (1998): *Management in humanitarian assistance*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Patton, M. Q. (2002): *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Petráčková, V., Kraus, J. a kol. (1998): *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.
- Phoenix research (2016): *Migrační krize a zdroje informací*. in Tisková zpráva (2016): *Uprchlíká krize: Nejdůvěryhodnějším médiem mezi televizemi Zprávy FTV Prima* [online]. Dostupné 16.6.2016: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/tiskovezpravy/Uprchlicka-krize-Nejduveryhodnejsim-mediem-mezi-televizemi-Zpravy-FTV-Prima-Ukazal-pruzkum-432919>
- Plamínek, J. (2010): *Vzdělávání dospělých*. Praha: Grada Publishing.
- PLNU (2015): *Zástupci českých dobrovolníků se dnes osobně setkali s premiérem Bohuslavem Sobotkou* [online]. Dostupné 16.6.2016: <http://plnu.cz/zastupci-ceskych-dobrovolniku-se-dnes-osobne-setkali-s-premierem-bohuslavem-sobotkou/>
- PLNU (2016): *Pomáháme lidem na útěku* [online]. Dostupné 16.6.2016: <http://plnu.cz/>
- Rainhorn, J. D., Smailbegovic, A., Jiekkak, S. (2010): *Humanitarian studies 2010: University Training and Education in Humanitarian Action*. Geneva: University of Geneva.
- Reychler, L., Paffenholz, T. (2001): *Peacebuilding: a field guide*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Roth, S. (2015): *The paradoxes of aid work: Passionate Professionals*. New York: Routledge.
- Říčan, P. (1975): *Psychologie osobnosti*. Praha: Orbis.
- Říčan, P. (2005): *Psychologie: Příručka pro studenty*. Praha: Portál.
- Říčan, P. (2007): *Psychologie osobnosti – obor v pohybu*. Praha: Grada Publishing.

- Říčan, P. (2002-2010): *Kdo chce pomáhat druhým, měl by rozumět sám sobě* [online]. Dostupné 16.6.2016: <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=429&tmplid=45>
- Sedláček, Š. (2015): *Obsahová analýza uprchlické krize v českých televizních relacích v roce 2015*. Ostrava: Media Tenor.
- Schein, E. H. (1969): *Psychologie organizace*. Praha: Orbis.
- Schmidbauer, W. (2000): *Psychická úskalí pomáhajících profesí*. Praha: Portál
- Slim, H. (2005): *Idealism and Realism in Humanitarian Action*. Canberra: Centre for humanitarian dialogue.
- Smékal, V. (2001): *Psychologie a pomáhající profese*. Přerov: PPŠ – Institut celoživotního vzdělávání Přerov.
- Smékal, V. (2002): *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: Barister & Principal.
- Sphere Project (2011): *Humanitarian Charter and Minimum Standards in Disaster Response*. Rugby: Practical Action Publishing.
- Steen, T. (2006): Public Sector Motivation: Is There Something to Learn From the Study of Volunteerism? *Public Policy and Administration*. Vol. 21, No. 1, pp. 49-62.
- Strauss, A., Corbinová, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert.
- Štětina, J. a kol. (2000): *Medicína katastrof a hromadných neštěstí*. Praha: Grada Publishing.
- Tkatzyk, M., Pospěch, P., Macek, J. (2015): *Analýza mediálního pokrytí uprchlické krize (výzkumná zpráva)*. Brno: Masarykova Univerzita. Dostupné 16.6.2016: https://www.researchgate.net/publication/286454922_Analyza_medialniho_pokryti_uprchlick_e_krize_vyzkumna_zprava
- Tošner, J., Sozonská, O. (2002): *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Praha: Portál.
- Tošner, J. a kol. (2003): *Průvodce dobrovolnictvím pro neziskové organizace*. Praha: Hestia.

Tošner, J. (2014): *Studie o dobrovolnictví (Koncepte politiky vlády vůči nestátním neziskovým organizacím do roku 2020)*. Praha: Hestia.

Tureckiová, M. (2004): *Řízení a rozvoj lidí ve firmách*. Praha: Grada Publishing.

<http://www.videlijsme.cz/>

Vodáčková, D. a kol. (2002): *Krizová intervence*. Praha: Portál.

Výrost, J., Slaměník, I. (2008): *Sociální psychologie*. Praha: Grada Publishing.

Walker, P. et al (2010): *Professionalising the Humanitarian Sector: A Scoping Study*.
Phoenix: ERLHA.

Zákon o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci. Zákon č. 151/2010 Sb.
platným od 1. 7. 2010 ve znění platném k 16.6.2016.

Přílohy

Příloha 1

Původní návodná struktura otázek pro polo-strukturovaný rozhovor. Pořadí a formulace otázek byly v praxi upraveny či změněny, některé byly vynechány či doplněny dle fáze výjezdu respondenta a jeho odpovědí.

Jméno	Gender	Věk
Vybav si: Kdy jsi poprvé slyšel(a) o „uprchlické krizi“? Jaké pocity to v tobě vyvolalo? (spíše úvodní otázka k nakousnutí tématu)		
Vybav si: Kdy jsi začal(a) přemýšlet o zapojení se do pomoci? Proč si o tom začal(a) uvažovat? Za jakých okolností se tento nápad zrodil? Jaké pocity v tobě nápad na zapojení vyvolal?		
Jak dlouho jsi zapojení zvažoval(a)? <ul style="list-style-type: none"> o Proč jsi chtěl(a) jet? Které faktory působily ve prospěch zapojení se? o Proč jsi nechtěl(a) jet? Které faktory působily proti zapojení se?		
Vybav si: Kdy padlo rozhodnutí jet? Co bylo rozhodujícím faktorem? Jak ses cítil(a)?		
Jaké jsi měl(a) očekávání? Co sis chtěl(a) z výjezdu přivést pro sebe?		
Měnilo se něco v průběhu přípravy? Přišly nějaké pochyby, obavy, utvrzení? (Jaké?)		
Nastala nějaká změna v průběhu dobrovolničení? (V čem spočívala?)		
Změnilo se něco po návratu? Jak ses cítil(a)?		
Jel(a) bys znovu? Proč ano a proč ne? Změnila se nějak tvoje motivace zapojit se? (Od té prvotní, předodjezdové? Mezi výjezdy?)		
Jaký je tvůj vztah k dobrovolničení? Dobrovolničíš v ČR pravidelně?		

Příloha 2

Seznam respondentů polo-strukturovaných rozhovorů s přidělenými jmény.

Přidělené jméno	Gender	Věk	Počet výjezdů	Fáze výjezdu při rozhovoru
Apolena	Žena	49	několik	Po návratu V terénu
Bronislav	Muž	37	první	Před odjezdem do terénu
Cyril	Muž	29	první	V terénu
Daniela	Žena	26	několik	Po návratu Cestou do terénu
Ema	Žena	27	žádný	Zvažuje odjezd
František	Muž	27	první	V terénu
Gabriel	Muž	37	několik	Po návratu Zvažuje odjezd
Hynek	Muž	24	žádný	Zvažuje odjezd
Iva	Žena	32	několik	Po návratu Při příjezdu do terénu
Jan	Muž	25	první	V terénu Po návratu Zvažuje odjezd
Karel	Muž	21	první	Při návratu z terénu
Lenka	Žena	23	první	Při návratu z terénu
Marie	Žena	32	několik	Po návratu V terénu
Natálie	Žena	51	žádný	Zvažuje odjezd

Celkem 14 respondentů, z toho:

Pohlaví	Muž	7
	Žena	7
Počet výjezdů	Žádný	3
	První	6
	Několik	5
Fáze výjezdu při rozhovoru	Zvažuje odjezd	5
	Před odjezdem do terénu	1
	Cestou do terénu	1
	Při příjezdu do terénu	1
	V terénu	5
	Při návratu z terénu	2
	Po návratu	6

Příloha 3

Struktura otevřených otázek dotazovaných online prostřednictvím FB skupin soustředujících dobrovolníky:

Zadáno v rámci výzkumu:

Zadání:

Milí čeští spoludobrovolníci, píšu o nás diplomovou práci a už mám nasbírané nějaké rozhovory, které jsou nesmírně zajímavé (a je taky nesmírně zdouhavé je přepisovat), a napadlo mě, že by se vás možná chtělo vyjádřit víc (a přispět tak taky k lepší kvalitě práce). Budu tedy moc ráda, když si najdete chvíli, a odpovíte mi ať už stručně či dlouze, ať už zde či do PM na následující otázku/otázky:

Otázky:

- 1) Proč jsem vyjel(a) do terénu pomáhat při uprchlické krizi?
- 2) Co jsem od výjezdu očekával(a)?
- 3) Co jsem si z terénu přivezl(a) / co jsem se v terénu naučil(a) / co jsem výjezdem získal(a) ?
- 4) Jel(a) bych do terénu znovu? (Proč?)
- 5) Co pro mě znamená dobrovolnictví?

Dodatek:

Předem děkuju všem za odpovědi a adminům za nesmazání příspěvku ;) Snad to může být i zajímavá reflexe pro vás...

Zadáno administrátory FB skupiny „*Jedu pomáhat uprchlíkům na Balkán*“:

Zadání:

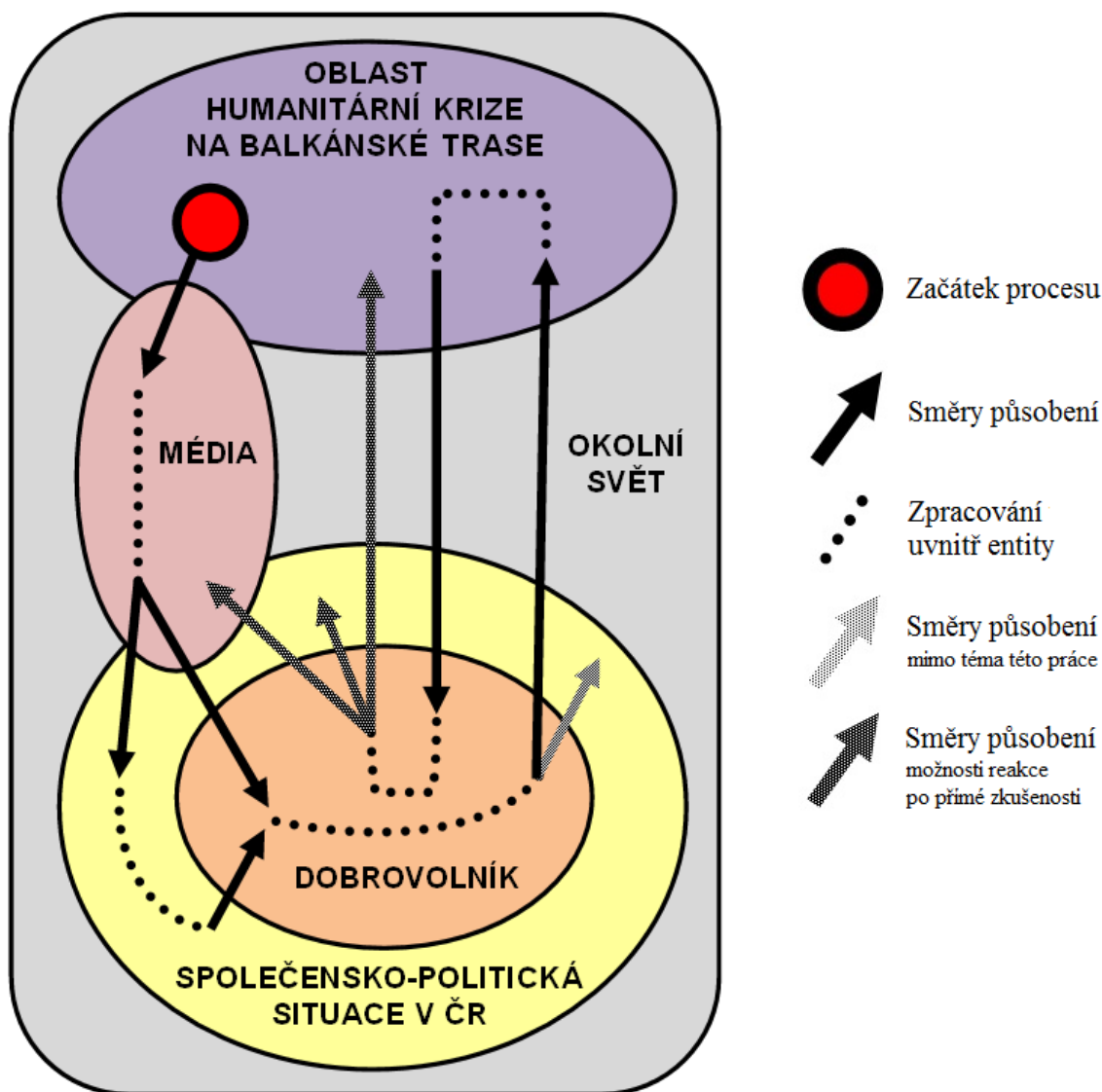
Ti z vás, kteří jste na fotkách, napište nám prosím do komentářů odpovědi na libovolné z otázek (klidně podrobněji):

Otázky:

- 1) Proč jste jeli dobrovolničit?
- 2) Co vás na místě nejvíce překvapilo?
- 3) Jaký je váš nejsilnější/nejzajímavější/nejhezčí zážitek z místa?
- 4) Co vám tato zkušenost dala nebo vzala?
- 5) Situační kontext fotky: Kdy a kde to bylo vyfoceno, co se tam právě dělo?

Příloha 4

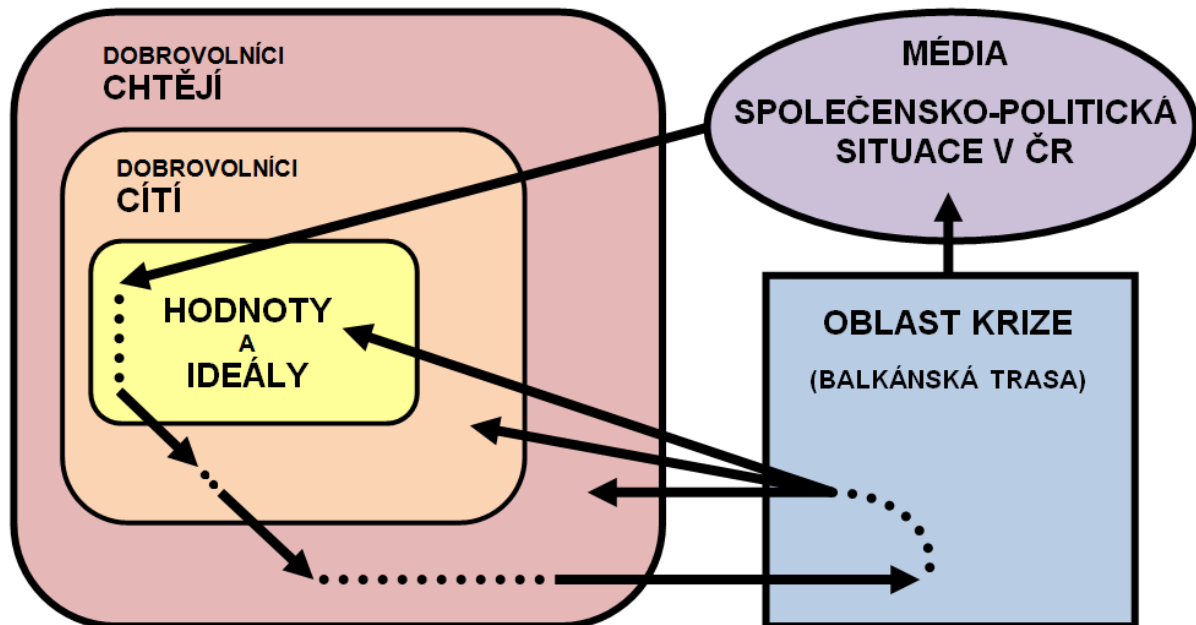
Model vlivu společnosti a médií na proces motivace dobrovolníků navržený na základě výsledků výzkumu této práce.

Média přinášejí informace z oblastí krize (balkánská trasa migrační krize), tyto informace působí jednak přímo na jednotlivce (dobrovolníka), tak na českou společnost (jako soubor jednotlivců). Česká společnost (jako soubor jednotlivců) informace zpracovává a reaguje na ně určitým způsobem, který působí na jednotlivce (dobrovolníka), který je součástí společnosti. Reakce české společnosti spolu s informacemi z médií jsou zpracovány dobrovolníkem, který reaguje výjezdem do krizové oblasti (případně snahou ovlivnit situaci bez výjezdu, což je varianta, která nebyla předmětem výzkumu). Pobyt v oblasti krize působí na dobrovolníka, který zkušenost zpracovává a na základě toho se přikloní k dalšímu jednání. Variantami reakce na pobyt v krizové oblasti jsou (1) snaha ovlivnit mediální obsah, (2) snaha ovlivnit českou společnost (jako soubor jednotlivců), (3) opětovný výjezd do terénu, (4) případně zde celý proces bez další reakce končí.

Příloha 5

Schéma motivačních kategorií a procesu motivace dobrovolníků navrhnuté dle výsledků výzkumu této práce.

Vnější vlivy jako „Mediální obraz migrační krize“ a „Společensko-politická situace“ působí (nevědomě) na „Hodnoty a ideály“ dobrovolníků, na základě této stimulace jsou vyvolány určité pocity. „Hodnoty a ideály“ spolu s tím, co „Dobrovolníci cítí“, vedou k vytvoření vědomých motivů, které jsou formulovány jako to, čeho „Dobrovolníci chtějí“ výjezdem do oblasti krize dosáhnout. Zkušenost z krizové oblasti pak v různé míře působí na všechny tři kategorie motivačních zdrojů dobrovolníka a vznikají „Motivy odvozené“.

Titul:

Motivace českých dobrovolníků pro zapojení do humanitární činnosti na balkánské trase evropské migrační krize

Title:

Motivation of Czech volunteers to join humanitarian assistance at the Balkan route of the European migration crisis

Anotace:

Cílem této práce je zjistit a popsat motivační zdroje českých dobrovolníků ve specifickém kontextu zapojení do humanitární činnosti na balkánské trase evropské migrační krize. Závěry této kvalitativní studie jsou založeny na sběru dat pomocí zúčastněného pozorování (konkrétně techniky pozorování, dotazování, rozhovorů a analýzy dokumentů) a jejich zpracování pomocí otevřeného kódování. Výsledkem je inovativní koncepce čtyř kategorií motivačních zdrojů, do kterých jsou konkrétní motivy zařazeny: Dobrovolníci chtějí, Dobrovolníci cítí, Hodnoty a ideály, Odvozené motivy. Hlavním objevem této práce je zjištění výrazného vlivu mediálního pokrytí evropské migrační krize v českých médiích a společensko-politické situace v ČR na motivaci dobrovolníků.

Abstract:

The main goal of this thesis is to find and describe sources of motivation of Czech volunteers for their participation in humanitarian assistance at the Balkan route of the European migration crisis. Results of this qualitative study are based on participatory observation data collection (observation, questioning, interviews and document analysis) and open coding data processing. Innovative conception of four categories of motivation sources including the discovery of specific motives of volunteers are the main outcome of the thesis. These categories are: volunteers want, volunteers feel, values and ideals, derived motives. This study is significant in that it reveals that media coverage of the European migration crisis in Czech media and the socio-political situation in Czech Republic influence a volunteer's motivation greatly.

Klíčová slova:

dobrovolnictví, dobrovolnictví v humanitární krizi, dobrovolnictví v zahraničí, motivace dobrovolníků, evropská migrační krize, uprchlická krize, balkánská trasa

Key words:

volunteering, volunteering in humanitarian crisis, volunteering abroad, motivation of volunteers, European migration crisis, refugee crisis, Balkan route